

III. MIMOŘÁDNÉ VŠEOBECNÉ SHROMÁŽDĚNÍ

PASTORAČNÍ VÝZVY PRO RODINU V PODMÍNKÁCH EVANGELIZACE

INSTRUMENTUM LABORIS

Vatikán 2014

OBSAH

Zkratky

Prezentace textu

Úvod

I. ČÁST

SDÍLENÍ EVANGELIA V DNEŠNÍ RODINĚ

I. kapitola

Boží záměr s manželstvím a s rodinou

Rodina ve světle biblického sdělení (1-3)

Rodina v církevních dokumentech (4-7)

II. kapitola

Znalost a přijímání Písma svatého a církevních dokumentů o manželství a rodině (8)

Znalost toho, co říká Bible o rodině (9-10)

Znalost dokumentů magisteria (11)

Potřeba připravených kněží a duchovních (12)

Různorodé přijímání církevního učení (13-14)

Některé důvody těžkostí s jeho přijímáním (15-16)

Napomáhat lepšímu poznání církevního učení (17-19)

III. kapitola

Evangelium rodiny a přirozený zákon

Souvislost mezi evangeliem rodiny a přirozeným zákonem (20)

Dnešní problematičnost přirozeného zákona (21-26)

Praktické popírání přirozeného zákona o spojení mezi mužem a ženou (27-29)

Žádoucí obnova slovníku (30)

IV. kapitola

Rodina a osobní povolání v Kristu

Rodina, osoba a společnost (31-34)

K obrazu trojičního života (35)

Svatá rodina Nazaretská a výchova k lásce (36-38)

Rozdílnost, vzájemnost a styl rodinného života (39-42)

Rodina a integrální rozvoj (43-44)
Doprovázet rodinu v jejích nových tužbách a v krizích (45-48)
Trvalá formace (49)

II. ČÁST

PASTORACE RODINY PŘED NOVÝMI VÝZVAMI

I. kapitola

Pastorace rodiny: různé předložené návrhy

Zodpovědnost pastýřů a charismatické dary při pastoraci rodin (50)

Příprava na manželství (51-56)

Lidová zbožnost a spiritualita rodiny (57)

Podpora spiritualitě rodiny (58)

Svědectví o kráse rodiny (59-60)

II. kapitola

Pastorační výzvy pro rodinu (61)

a) Krize víry a rodinného života

Pastorační činnost v situaci krize víry (62-63)

b) Kritické situace uvnitř rodiny

Těžkosti ve vztazích a v komunikaci (64)

Fragmentace a rozpad (65)

Násilí a zneužívání (66-67)

Závislosti, média a sociální sítě (68-69)

c) Vnější tlaky na rodinu

Dopad pracovní aktivity na rodinu (70-71)

Migrační fenomén a rodina (72)

Chudoba a boj o přežití (73)

Konzumismus a individualismus (74)

Protikladná svědectví v církvi (75)

d) Některé specifické situace

Tíha společenských očekávání na jednotlivce (76)

Dopad válek (77)

Disparita kultu (78)

Jiné kritické situace (79)

III. kapitola

Obtížné pastorační situace

A. Rodinné situace (80)

Soužití (81-82)

Faktické svazky (83-85)

Rozloučení, rozvedení a rozvedení znovu sezdání (86)

Děti a ti, kdo zůstanou sami (87)

Svobodné matky (88)
Situace kanonicky neregulární (89-92)
O přístupu ke svátostem (93-95)
Jiné žádosti (96)
O rozloučených a rozvedených (97)
Zjednodušení manželských kauz (98-102)
Péče v obtížných situacích (103-104)
Nepraktikující a nevěřící, kteří žádají o sňatek (105-109)

B. O svazcích osob stejného pohlaví

Občanské uznání (110-112)
Hodnocení místními církvemi (113-115)
Některá pastorační usměrnění (116-119)
Předávání víry dětem ve svazcích osob stejného pohlaví (120)

III. ČÁST

OTEVŘENOST PRO ŽIVOT A ZODPOVĚDNOST ZA VÝCHOVU

I. kapitola

Pastorační výzvy týkající se otevřenosti pro život (121-122)

Znalost a přijímání církevního učení o otevřenosti pro život (123-125)
Některé příčiny obtížného přijetí (126-127)
O svátostné praxi (129)
Napomáhat mentalitě otevřené pro život (130-131)

II. kapitola

Církev a rodina před výchovnými problémy

a) Výchovné problémy všeobecně

Výchovný problém a dnešní rodina (132)
Předávání víry a křesťanská iniciace (133-134)
Některé specifické těžkosti (135-137)

b) Křesťanská výchova v obtížných rodinných situacích (138)

Všeobecné vidění situace (139-140)
Žádosti směřované na církev (141-145)
Odpovědi místních církví (146-150)
Doba a způsob křesťanské iniciace dětí (151-152)
Některé specifické těžkosti (153)
Některá pastorační usměrnění (154-157)

ZÁVĚR (158-159)

Použité zkratky

KKC Katechismus katolické církve

KNV Kongregace pro nauku víry

MTK Mezinárodní teologická komise

CV Caritas in Veritate, encyklika Benedikta XVI. (29. června 2009)

DCE Deus Caritas Est, encyklika Benedikta XVI. (25. prosince 2005)

DV Dei Verbum, dogmatická konstituce Druhého vatikánského koncilu o Božím zjevení

EG Evangelii Gaudium, apoštolská exhortace papeže Františka (24. listopadu 2013)

FC Familiaris Consortio, apoštolská exhortace papeže Jana Pavla II. (22. listopadu 1981)

GS Gaudium et Spes, pastorační konstituce Druhého vatikánského koncilu o církvi v dnešním světě

GE Gravissimum Educationis, deklarace Druhého vatikánského koncilu o křesťanské výchově

HV Humanae Vitae, encyklika papeže Pavla VI. (25. července 1968)

LF Lumen Fidei, encyklika papeže Františka (29. června 2013)

LG Lumen Gentium, dogmatická konstituce Druhého vatikánského koncilu o církvi

SC Sacramentum Caritatis, post-synodální apoštolská exhortace papeže Benedikta XVI. (22. února 2007)

PREZENTACE TEXTU

Dne 8. října 2013 svolal papež František III. Všeobecné mimořádné shromáždění biskupské synody na téma „*Pastorační výzvy pro rodinu v podmínkách evangelizace*“. Generální sekretariát synody začal přípravu rozsláním *Přípravného dokumentu*, který vzbudil u Božího lidu širokou církevní odezvu. Odpovědi jsou shromážděny v předkládaném *Instrumentu Laboris*. Svatý otec vzal v úvahu šíři a komplexnost daného tématu a stanovil plán prací ve dvou etapách, jež vytvářejí organickou jednotu. Na Všeobecném mimořádném shromáždění v roce 2014 budou synodální otcové vyhodnocovat a zkoumat údaje, svědectví a návrhy místních církví s cílem odpovědět na nové výzvy pro rodinu. Všeobecné řádné shromáždění v roce 2015, kde bude episkopát zastoupen reprezentativněji, naváže na předchozí práci synody a bude dále uvažovat o řešení problematice tak, aby stanovil vhodné operativní pastorační linie.

Instrumentum Laboris vzniklo z odpovědí na dotazník v *Přípravném dokumentu* zveřejněném v listopadu 2013, kde byly otázky seřazeny do osmi skupin, týkajících se manželství a rodiny. Dotazník byl rozslán ve velké šíři. Početné a detailní odpovědi přišly od synodů východních katolických církví *sui iuris*, od biskupských konferencí, od dikasterií Římské kurie a od sdružení generálních představených. Generální sekretariát přímo obdržel četné odpovědi – takzvaná *pozorování* – také od diecézí, farností, hnutí, skupin, církevních asociací a sdružení pro rodinu, jakož i od akademických institucí, specialistů, jednotlivých věřících i od ostatních, kteří měli zájem na předložení své reflexe.

Text je seřazen do třech částí a podle funkčního řádu synodálního shromáždění přejímá osm témat navržených v dotazníku. První část se věnuje evangeliu a rodině: Božímu záměru a povolání osoby v Kristu, kvalitě poznání a přijetí biblického zjevení a dokumentů církevního magisteria, včetně těžkostí, mezi jiným i problémům s pochopením přirozeného zákona. Druhá část pojednává o různých otázkách pastorační rodin, o výzvách, jež s ní souvisejí, a o obtížných situacích. Třetí část se věnuje otevřenosti pro život a zodpovědnosti rodičů za výchovu i tomu,

co charakterizuje manželství mezi mužem a ženou, se zvláštním důrazem na současné pastorační situace.

Předkládaný dokument, výsledek kolektivní práce vycházející z konzultací s místními církvemi, které shromáždil a zpracoval Generální sekretariát synody spolu s radou sekretariátu, je vkládán do rukou synodálního shromáždění v podobě *Instrumentu Laboris*. Poskytuje široký, i když nikoli vyčerpávající obraz o situaci dnešní rodiny, o jejích problémech a o reflexích, které vyvolává.

Témata, jež nejsou zahrnuta do dokumentu a z nichž některá byla avizována v odpovědích na dotazníkovou otázku č. 9 (*různé*), budou projednávána Všeobecným řádným shromážděním synody v roce 2015.

Lorenzo kard. Baldisseri
generální sekretář biskupské synody

Vatikán 24. června 2014
slavnost Narození sv. Jana Křtitele

ÚVOD

Hlásání evangelia rodiny patří k poslání církve jako jeho integrální součást, protože Boží zvěstování vrhá světlo na vztah mezi mužem a ženou, na jejich lásku a na plodnost jejich vztahu. Dnešní doba a rozsáhlá kulturní, společenská a duchovní krize představuje výzvu pro evangelizaci rodiny, jež je životodárným jádrem společnosti i církevního společenství. Toto hlásání představuje kontinuitu se synodálním shromážděním o nové evangelizaci pro předávání křesťanské víry a s *Rokem víry* vyhlášeným Benediktem XVI.

Mimořádné všeobecné shromáždění synody svolané na téma „*Pastorační výzvy pro rodinu v podmínkách evangelizace*“ – s ohledem na to, že „tradice apoštolského původu prospívá v církvi s pomocí Ducha Svatého“ (DV 8) – je povoláno k tomu, aby uvažovalo o cestě, po níž se má jít, aby se všem lidem sdělovala pravda o manželské lásce a o rodině a odpovídalo se na mnohostranné výzvy (srov. EG 66). Pro církevní pastorační je rodina nevyčerpatelným zdrojem a pramenem života; proto prvořadým úkolem je hlásat krásu povolání k lásce a její velký potenciál i pro společnost. Před tímto naléhavým úkolem zaujímá episkopát, *cum et sub Petro*, postoj chápavého naslouchání Duchu Svatému a uvažuje o současných pastoračních výzvách.

Církev si uvědomuje, že nikoli těžkosti determinují konečný horizont rodinného života a že se lidé nenacházejí pouze před nevídanými problémy, ale s radostí konstatuje nový rozkvět, především u mladých, který dává zahlédnout nové jaro rodiny. Významná svědectví tohoto druhu lze zaznamenat na četných církevních setkáních, kde se, obzvláště u mladých generací, jasně projevuje obnovená touha po rodině. Církev je stimulována, aby tvář v tvář takovým tužbám nabízela podporu a doprovázení na všech svých úrovních a zůstávala přitom věrná zmocnění od Pána k tomu, aby hlásala krásu lásky v rodině. Svatý otec při svých setkáních s rodinami vždy povzbuzuje, aby do své budoucnosti hleděli s nadějí, a doporučuje způsob života, jímž se udržuje a narůstá láska v rodině: *prosit o dovolení, děkovat a prosit za odpuštění*, nikdy nenechat zapadnout slunce nad hádkou nebo nedorozuměním bez postoje pokory, která žádá o prominutí.

Papež František od počátku svého pontifikátu zdůrazňoval: „Bohu nikdy není zatěžko, aby nám odpouštěl, nikdy! ... to nám je někdy zatěžko požádat o odpuštění“ (*Anděl Páně* ze 17. března 2013). Takovýto důraz na milosrdenství měl významný dopad i v otázkách týkajících se manželství a rodiny, jakožto svědectví, jež – prosto každého moralizování – rozšiřuje horizonty křesťanského života, bez ohledu na jakoukoli prožitou mezní situaci a na jakýkoli spáchaný hřích. Boží milosrdenství otevírá člověka pro trvalou konverzi a pro trvalé znovuzrození.

I. ČÁST SDÍLENÍ EVANGELIA V DNEŠNÍ RODINĚ

I. kapitola Boží záměr s manželstvím a s rodinou

Rodina ve světle biblického sdělení

1. Kniha Genesis představuje muže a ženu jako stvořené k Božímu obrazu a podobnosti; oni ve vzájemném přijetí poznávají, že byli stvořeni jeden pro druhého (srov. *Gen* 1, 24-31; 2, 4b-25). Plozením se muž a žena stávají Božími spolupracovníky v přijímání a předávání života: „Tím, že muž a žena, jako manželé a rodiče, předávají svým dětem lidský život, spolupracují jedinečným způsobem na díle Stvořitele“ (KKC 372). Kromě toho se jejich zodpovědnost rozšiřuje i na péči o stvoření a na růst lidské rodiny. Pohled na krásu lidské lásky, jež je zrcadlem lásky Boží, se v biblické tradici rozvíjí především v Písni písní a u proroků.

2. Církevní hlásání o rodině nachází svůj základ v kázání a životě Ježíše, který žil a vyrůstal v Nazaretské rodině, zúčastnil se svatby v Káni, jejíž oslavu obohatil prvním ze svých „znamení“ (srov. *Jan* 2, 1-11), představil se jako Ženich, jenž se spojuje s Nevěstou (srov. *Jan* 3, 29). Na kříži se odevzdal až do krajnosti a na svém zmrtvýchvstalém těle ustanovil nové vztahy mezi lidmi. Tím, že plně odhalil Boží milosrdenství, Ježíš dovoluje muži a ženě, aby opětovně získali onen „princip“, jímž je Bůh spojil v jedno tělo (srov. *Mt* 19, 4-6). Díky tomu se Kristovou milostí stávají schopnými milovat se navždy a věrně. Proto božská míra manželské lásky, k níž jsou manželé povoláni skrze milost, má svůj zdroj v „kráse spásonosné lásky Boží zjevené v Ježíši Kristu, jenž zemřel a vstal z mrtvých“ (EG 36), srdci samotného evangelia.

3. Tím, že Ježíš na sebe vzal lidskou lásku, ji také zdokonalil (srov. GS 49), a odevzdal muži a ženě nový způsob lásky, jenž má svůj základ v neodvolatelné věrnosti Boží. V tomto světle List k Efezským označil manželskou lásku mezi mužem a ženou jako „velké tajemství“, které ve světě zpřítomňuje lásku mezi Kristem a církví (srov. *Ef* 5, 31-32). Manželé mají charisma (srov. *1 Kor* 7, 7), aby budovali církev svou manželskou láskou a úkolem plodit a vychovávat děti. Manželé jsou spojeni nerozlučitelným svátostným poutem a prožívají krásu lásky, otcovství, mateřství a důstojnosti účastnit se tím na stvořitelském Božím díle.

Rodina v církevních dokumentech

4. Během staletí církev nikdy neopomíjela učení o manželství a rodině. Jedno z nejvznešenějších vyjádření magisteria bylo předloženo na Druhém vatikánském koncilu v pastorační konstituci *Gaudium et Spes*, která věnuje jednu celou kapitolu tomu, jak povznášet důstojnost manželství a rodiny (srov. GS 47-52). Manželství definuje jako společenství života a lásky (srov. GS 48); lásku klade do centra rodiny a zároveň ukazuje pravdu o této lásce tváří v tvář různým formám jejího umenšování, jež jsou přítomné v současné kultuře. „Pravá láska mezi mužem a ženou“ (GS 49) předpokládá vzájemné

sebedarování, obsahuje a integruje dimenzi sexuality a afektivnosti, jak to odpovídá Božímu záměru (srov. GS 48-49). Kromě toho *Gaudium et Spes* 48 zdůrazňuje zakořenění manželů v Kristu: Kristus Pán „vychází křesťanským manželům vstříc ve svátosti manželství“ a zůstává s nimi. Vtělením na sebe bere lidskou lásku, očisťuje ji, uvádí ji do plnosti a spolu se svým Duchem daruje manželům i schopnost, aby ji mohli žít a nechat celý svůj život prostupovat vírou, nadějí a láskou. Tímto způsobem jsou manželé jako zasvěcení a prostřednictvím milosti jim vlastní budují Kristovo tělo a vytvářejí domácí církev (srov. LG 11). Proto, aby církev mohla plně pochopit své vlastní tajemství, hledí na křesťanskou rodinu, která ho projevuje ryzím způsobem.

5. V linii Druhého vatikánského koncilu papežské magisterium dále prohlubovalo nauku o manželství a rodině. Zvláště Pavel VI. encyklikou *Humanae Vitae* vrhl světlo na intimní pouto manželské lásky a plození života. Svatý Jan Pavel II. věnoval rodině zvláštní pozornost ve svých katechezích o lidské lásce, v dopise rodinám (*Gratissimam Sane*) a především v apoštolské exhortaci *Familiaris Consortio*. V těchto dokumentech papež označil rodinu jako „cestu církve“; nabídl celostní pohled na povolání muže a ženy k lásce a vytyčil základní linie pro pastorační rodiny i pro přítomnost rodiny ve společnosti. Zvláště když pojednával o manželské lásce (srov. FC 13), popsal způsob, jímž manželé ve své vzájemné lásce dostávají dar Kristova Ducha a žijí své povolání ke svátosti.

6. Benedikt XVI. se v encyklice *Deus Caritas Est* vrátil k tématu pravdy o lásce mezi mužem a ženou, která získává své plné světlo pouze v pohledu na lásku ukřižovaného Krista (srov. DCE 2). Zdůrazňuje, že „manželství založené na výlučné a definitivní lásce se stává ikonou vztahu Boha k jeho lidu; opačně platí, že způsob, jakým miluje Bůh, se stává mírou lidské lásky“ (DCE 11). Kromě toho encyklika *Caritas in Veritate* ozřejmuje důležitost lásky jako principu života a společnosti (CV 44) a jako oblasti, kde se člověk učí zakoušet obecné dobro.

7. V encyklice *Lumen Fidei* se papež František zabývá spojením mezi rodinou a vírou; píše: „Setkání s Kristem a odevzdání se jeho lásce, již se necháme uchvátit a vést, rozšiřuje horizonty života a dává pevnou naději, která neklame. Víra není útočiště pro lidi bez odvahy, nýbrž povznesení života. Umožňuje nalézt velké povolání, povolání k lásce, a zaručuje, že tato láska je spolehlivá a že stojí za to odevzdat se jí, neboť je založena na věrnosti Boží, jež je silnější než všechny naše slabosti“ (LF 53).

II. kapitola

Znalost a přijímání Písma svatého a církevních dokumentů o manželství a rodině

8. Toto období církve je charakteristické zevrubným znovuobjevováním Božího slova v jejím životě. Návrat k Písmu svatému v církevním prostředí různým způsobem poznamenal život diecézí, farností a církevních společenství. Z mnoha obdržených odpovědí a pozorování však vyplývá, že znalost, sdílení a přijímání církevního učení o rodině je značně diversifikovaná podle rodinného života, společenského prostředí a sociálně-kulturního kontextu. V oblastech, kde je křesťanská tradice živá a pastorační práce dobře organizovaná, se nacházejí osoby vnímavé vůči křesťanské nauce o manželství a rodině. Jinde se z různých důvodů nacházejí křesťané, kteří o existenci takovéto nauky ani nevědí.

Znalost toho, co říká Bible o rodině

9. Všeobecně lze říci, že biblická nauka, především evangelia a pavlovské listy, je dnes známější. Všechny biskupské konference však potvrzují, že ještě zbývá mnoho práce, aby se stala základem pro spiritualitu a život křesťanů i ve vztahu k rodině. Více odpovědí si také všimá velké touhy mezi věřícími po lepším poznání Písma svatého.

10. Z tohoto hlediska se ukazuje jako rozhodující formace kléru a zvláště kvalita homilií, na niž nedávno naléhal papež František (srov. EG 135-144). Homilie je totiž přednostní nástroj pro představení Písma svatého věřícím v jeho církevní i existenciální návaznosti. Díky vhodnému kázání se Božímu lidu vytvářejí podmínky pro to, aby mohl oceňovat krásu Slova, které rodinu přitahuje a posiluje. Spolu s kázáním se v diecézích i ve farnostech vnímá jako důležitý nástroj i pořádání kurzů, které by napomáhaly věřícím v nalezení vhodného přístupu k Písmu. Nenavrhuje se ani tak rozmnožování pastoračních iniciativ jako spíše biblická animace veškeré pastorace rodin. Každá příležitost, při níž je církev povolána starat se o věřící v okruhu rodiny, se stává příležitostí pro to, aby se hlásalo, prožívalo a doceňovalo evangelium rodiny.

Znalost dokumentů magisteria

11. Znalost koncilních a pokoncilních dokumentů magisteria o rodině se všeobecně jeví u Božího lidu jako chabá. Do určité míry je dozajista znají adepti pro práci na teologickém poli. Zdá se však, že tyto texty nepronikly v mentalitě věřících do hloubi. Existují i odpovědi, které přímo uznávají skutečnost, že věřící takové dokumenty vůbec neznají. Z některých odpovědí je vidět, že dokumenty jsou někdy přijímány laiky, kteří nemají předběžnou formaci, jako cosi trochu „exkluzivního“. Ukazuje se, že vzít tyto texty do ruky a studovat je představuje určitou námahu. Pokud zde není někdo, kdo je připraven a schopen uvádět druhé do četby těchto dokumentů, jeví se přístup k nim jako obtížný. Zvláště citelná je potřeba poukázat na existenciální charakter, který obnášejí pravdy obsažené v dokumentech.

Potřeba připravených kněží a duchovních

12. Podle některých došlých pozorování se zodpovědnost za chabou znalost přisuzuje samotným pastýřům, kteří, podle názoru některých věřících, sami dostatečně neznají dokumenty o tematicke manželství a rodiny, a zdá se, že ani nemají dostatečné nástroje k jejímu rozvíjení. Z některých došlých pozorování lze vycítit, že samotní pastýři se někdy cítí nevhodní a nepřipravení, aby se zabývali problematikou sexuality, plodnosti a rození, takže často dávají přednost tomu, že o těchto tématech nehovoří. V některých odpovědích se také nachází určitá nelibost z toho, že někteří kněží se jeví ve vztahu k některým bodům morálního učení jako indiferentní. Jejich nesouhlas s církevní naukou vytváří u Božího lidu zmatek. Proto se požaduje, aby samotní kněží byli připravenější a zodpovědnější při vysvětlování Božího slova a při představování církevních dokumentů, týkajících se manželství a rodiny.

Různorodé přijímání církevního učení

13. Značný počet biskupských konferencí poznamenává, že tam, kde se učení církve předkládá ve své hloubce a v jeho lidské i křesťanské ryzí kráse, je ve velké míře přijímáno věřícími s nadšením. Pokud se podaří ukázat globální pohled na manželství a rodinu podle křesťanské víry, uvědomují si jeho pravdu, dobro a krásu. Nauka se lépe přijímá tam, kde věřící skutečně jdou cestou víry a není to u nich pouhá improvizovaná zvědavost týkající se toho, jak církev smýšlí o sexuální morálce. Na druhé straně mnohé odpovědi potvrzují, že i tehdy, když je nauka církve o manželství a rodině známá, je mnohým křesťanům zatěžko přijmout ji v jejím celku. Všeobecně jsou zmiňovány sice důležité, ale dílčí prvky křesťanské nauky, jimž se různou silou odporuje; je to např. kontrola porodnosti, rozvod a nová svatba, homosexualita, soužití, věrnost, předmanželský styk, umělé oplodnění atd. Oproti tomu mnoho odpovědí potvrzuje, že v širší míře a snadněji je přijímána, přinejmenším jako princip, nauka církve o důstojnosti lidského života a o úctě k němu.

14. Právem se konstatuje, že by byla potřebná větší integrace mezi rodinnou a morální spiritualitou, která by také umožnila lépe pochopit učení církve v oblasti rodinné morálky. Některé příspěvky shledávají důležitost doceňování prvků místních kultur, které mohou pomoci v pochopení hodnoty evangelia. Týká se to velké části asijské kultury, jež je často zaměřená

na rodinu. V této souvislosti říkají některé biskupské konference, že není těžké propojit církevní nauku o rodině s lidovými sociálními a morálními hodnotami, přítomnými v těchto kulturách. Tím se chce rovněž znovu obrátit pozornost na důležitost mezikulturního přístupu při hlásání evangelia rodiny. Celkově vzato, z došlých odpovědí a pozorování vyplývá nutnost uvádět do života konkrétní a reálné způsoby formace, jež by představovaly pravdy víry týkající se rodiny, především proto, aby se mohla ocenit její velká lidská a existenciální hodnota.

Některé důvody těžkostí s jeho přijímáním

15. Některé biskupské konference zdůrazňují, že častým důvodem odporu proti církevnímu učení o rodinné morálce je nedostatek autentické křesťanské zkušenosti s osobním i společným setkáním s Kristem, jež nemůže být nahrazeno žádným, byť i správným výkladem nauky. V těchto souvislostech si stěžují na nedostatečnost pastorace, která je zaměřena jen na udělování svátostí, aniž by tomu odpovídala opravdová strhující křesťanská zkušenost. Kromě toho naprostá většina odpovědí zdůrazňuje rostoucí kontrast mezi hodnotami manželství a rodiny, jak je předkládá církev, a různorodou společenskou a kulturní situací na celé planetě. Jednomyslnost odpovědí panuje, i pokud jde o základní odůvodnění těžkostí s přijímáním církevního učení. Jsou to: nové, rychle se šířící a vtíravé technologie; vliv sdělovacích prostředků; hédonistická kultura; relativismus; materialismus; individualismus; rostoucí sekularismus; převažující koncepce, které vedou k přehnané liberalizaci návyků ve smyslu egoismu; křehkost vztahů mezi lidmi; kultura odmítající definitivní rozhodnutí, což je podmiňováno nejistotou a provizorností, jež je vlastní „tekuté společnosti“, postoj „použij a odhod“, snaze mít „všechno a hned“, hodnotám obsaženým v tzv. „kultuře skartování“ a „provizoria“, jak často připomíná papež František.

16. Někteří připomínají překážky způsobené dlouhým panováním ateistických ideologií v mnoha zemích, které vytvořily všeobecný postoj nedůvěry vůči náboženskému učení. Některé odpovědi zase hovoří o těžkostech, s nimiž se církev setkává ve vztahu ke kmenovým kulturám a k tradicím předků, kde má manželství dosti odlišné charakteristiky od křesťanské vize, jako je např. podpora polygamie nebo jiných pohledů, které jsou v protikladu k myšlence nerozlučitelného monogamního manželství. Křesťané žijící v těchto podmínkách mají zajisté zapotřebí silné podpory od církve a od křesťanských společenství.

Napomáhat lepšímu poznání církevního učení

17. Mnohé odpovědi nastolily otázku potřeby nalézat nové způsoby předávání církevní nauky o manželství a rodině. Je to hodně závislé na zralosti místní církve, na jejích tradicích s tím souvisejících a na skutečných disponibilních zdrojích na daném území. Především se konstatuje potřeba formovat pastorační pracovníky, kteří by byli schopni zprostředkovávat křesťanské poselství v souladu s danou kulturou. Nicméně téměř všechny odpovědi říkají, že na národní úrovni existuje komise pro pastorační rodiny a direktář pro rodinnou pastorační. Zpravidla biskupské konference navrhuje výuku v církvi pomocí dokumentů, sympózií a kapilární animace. Stejně tak i na úrovni diecézí se pracuje s pomocí různých organizací a komisí. Jistě nechybějí ani takové odpovědi, které odhalují tíživou situaci církevní organizace, kde chybějí ekonomické a lidské zdroje pro to, aby se katecheze o rodině mohla organizovat kontinuálně.

18. Mnozí připomínají, jak důležité je navazovat kontakty s vhodnými akademickými centry, která jsou instruována v oblasti rodinné tematiky na doktrinní, duchovní i pastorační úrovni. Některé odpovědi hovoří o užitečných mezinárodních propojeních mezi univerzitními a diecézními centry, jež jsou i v periferních oblastech církve, s cílem napomáhat kvalifikované formaci o manželství a rodině. Často citovaným příkladem v odpovědích je spolupráce s *Papežským institutem Jana Pavla II. pro studia o manželství a rodině* v Římě a s jeho různými sídly po celém světě. Co se toho týče, různé biskupské konference zdůrazňují důležitost

dalšího rozvíjení intuic sv. Jana Pavla II. o teologii těla, v nichž se předkládá plodný přístup k tématu rodiny, který obsahuje existenciální i antropologickou vnímavost vůči novým naléhavým potřebám, objevujícím se v naší době.

19. Společný důraz se pak klade na to, aby se dnešní katecheze o manželství a rodině neomezovala jen na přípravu dvojice na manželství. Je zapotřebí dynamického doprovázení formou zkušeností, které prostřednictvím svědků ukáže krásu toho, co nám o rodině předává evangelium a církevní magisterium. Ještě dávno předtím než mladí požádají o svatbu, potřebují pomoc, aby poznávali to, co církev učí a proč to učí. Mnoho odpovědí zdůrazňuje úlohu rodičů při specifické katechezi o rodině. Oni mají nezastupitelnou roli při křesťanské formaci dětí ve vztahu k evangeliu rodiny. Tento úkol od nich vyžaduje hluboké porozumění jejich povolání ve světle církevní nauky. Již samotné jejich svědectví je živou katechezí nejen v církvi, ale i ve společnosti.

III. kapitola

Evangelium rodiny a přirozený zákon

Souvislost mezi evangeliem rodiny a přirozeným zákonem

20. V souvislosti s přijímáním nauky církve o manželství a rodině je třeba vzít v úvahu otázku přirozeného zákona. Zde se uvádí fakt, že dokumenty magisteria často odkazují na slovník, který dnes působí těžkosti. Obavy dnes patrně se týkají pojmu přirozeného zákona v celé jeho šíři a ukazují tendenci dále problematizovat i některé prvky křesťanské nauky v této otázce. Ve skutečnosti to, co spadá pod vztah evangelia a přirozeného zákona, není ani tak obrana nějakého abstraktního filozofického pojmu, jako souvislost, kterou má evangelium se vším, co je lidské ve všech jeho historických a kulturních odchylnkách. „Přirozený zákon tak odpovídá potřebě založit na rozumu lidská práva a umožňuje mezikulturní a mezináboženský dialog“ (MTK, *Hledání univerzální etiky: nový pohled na přirozený zákon*, 35).

Dnešní problematičnost přirozeného zákona

21. Ve světle toho, co církev zdůrazňovala během staletí při zkoumání vztahu mezi evangeliem rodiny a obecnou zkušeností každého člověka, je možné se zabývat četnými problematickými body, zdůrazňovanými v dotazníkových odpovědích k otázkám přirozeného zákona. Podle naprosté většiny odpovědí a pozorování se pojem „přirozeného zákona“ jako takový dnes jeví v různých kulturních kontextech dosti problematický, pokud není přímo nepochopitelný. Jedná se o výraz, jenž se chápe rozdílným způsobem, nebo se prostě nechápe vůbec. Početné biskupské konference z různých, velmi odlišných prostředí říkají, že manželská dimenze vztahu mezi mužem a ženou se sice všeobecně přijímá jako fakt života, což ale není interpretováno v souladu se všeobecně daným zákonem. Pouze velmi nepatrný počet odpovědí a pozorování hovořil o odpovídajícím pochopení tohoto zákona na lidové úrovni.

22. Z odpovědí a pozorování rovněž vyplývá, že u přídavného jména „přirozený“ je někdy tendence chápat ho v jeho subjektivním odstínu spíše jako „spontánní“. Lidé mají tendenci vysoce hodnotit pocity a emotivnost; rozměry, které se jeví jako „autentické“ a „originální“, se tedy mají „přirozeně“ následovat. Tomu podléhající antropologické vize na jedné straně vyzývají k autonomní lidské svobodě, která nemusí být nutně vázána na objektivní přirozený řád, a na druhé straně k touze lidské bytosti po štěstí, která je chápána jako uskutečnění

vlastních tužeb. V důsledku toho se přirozený zákon chápe jako překonané dědictví. Dnes nejen na Západě, ale postupně ve všech částech světa představuje vědecký výzkum vážnou výzvu pro pojem přirozenosti. Evoluce, biologie nebo studium nervového systému ve své konfrontaci s tradiční ideou přirozeného zákona dospívají k závěru, že ho nelze považovat za „vědecký“.

23. Také pojem „lidských práv“ se všeobecně chápe jako výzva k sebeurčení subjektu a není již zakořeněn v myšlence přirozeného zákona. Mnozí k tomu poznamenávají, že právní soustavy mnoha zemí cítí povinnost upravovat poměry v protikladu k tomu, co stanovuje přirozený zákon (např. umělé oplodnění, homosexuální svazky, manipulace s lidskými embryi, potraty atd.). V tomto kontextu dochází k velkému šíření ideologie zvané *gender theory*, podle níž *gender* každého jednotlivce je výsledkem podmíněností a sociálních potřeb a tím přestává plně korespondovat s biologickou sexualitou.

24. Kromě toho se ve velké míře uvádí, že to, co je stanoveno občanským zákonem – založeným na stále více převládajícím právním pozitivismu – se podle běžné mentality stává také morálně přijatelné. Definice toho, co je „přirozené“, směrodatně utváří pouze jedinec a společnost, jež jsou jedinými soudci v etických rozhodnutích. Relativizace pojmu „přirozenosti“ se projevuje také v pojmu stálého „trvání“ manželského svazku. Láska „navždycky“ se dnes chápe jen ve vztahu k tomu, jak dlouho může trvat ve skutečnosti.

25. Pokud se na jedné straně ocitáme před ztrátou významu „přirozeného zákona“, na druhé straně, jak konstatují některé biskupské konference z Afriky, Oceánie a Východní Asie, v některých oblastech je za „přirozenou“ považována polygamie a za stejně tak „přirozené“ je považováno i zapuzení manželky, která není schopná dát manželovi děti, a to především chlapce. Řečeno jinými slovy, ze širokého kulturního hlediska se ukazuje, že od chvíle, kdy neexistuje jednotný systém, na nějž je možno se odvolávat, nelze přirozený zákon již považovat za univerzální.

26. Z odpovědí vyplývá všeobecné přesvědčení o tom, že rozdílnost pohlaví má v rámci lidského života přirozený základ. Podle tradice, kultury a na základě intuice proto existuje touha zachovat spojení mezi mužem a ženou. Přirozený zákon je tedy věřícími přijímán „fakticky“, aniž by potřeboval teoretické odůvodnění. Kvůli tomu, že došlo ke ztrátě pojmu přirozeného zákona a že existuje tendence rozvázat pouto mezi láskou, sexualitou a plodností, vnímanými jako podstata manželství, se dnes mnohé aspekty církevní sexuální morálky nechápou. Odtud pochází určitá kritika přirozeného zákona i ze strany některých teologů.

Praktické popírání přirozeného zákona o spojení mezi mužem a ženou

27. S ohledem na to, že odkazy na přirozený zákon ze strany mnoha akademických institucí dnes mají jen nevelkou důležitost, jeho největší popírání pochází z masového praktikování rozvodů, soužití, antikoncepce, umělých metod oplodňování a homosexuálních svazků. U populací chudších a méně ovlivněných Západem – zvláště to platí pro některé africké státy – se konstatují jiné druhy popírání tohoto zákona, jako je fenomén *machismu*, polygamie, manželství mezi adolescenty a před-adolescenty, rozvodu v případě sterility anebo při chybějícím mužském potomstvu, ale též je to incest a jiné úchylné praktiky.

28. Téměř ve všech odpovědích i pozorováních se zaznamenává rostoucí počet případů „rozšířených“ rodin, především o přítomnost dětí od dřívějších partnerů. V západní společnosti jsou nyní početné i takové případy, kdy děti žijí nejen s rodiči, kteří jsou odloučeni nebo rozvedeni, ať už v novém manželství, nebo ne, ale nacházejí se také u prarodičů žijících v obdobných poměrech. Kromě toho se zvláště v Evropě a v Severní Americe (ale také v některých státech Východní Asie) registrují značně rostoucí případy manželských svazků, jež nejsou otevřeny pro přijetí života, jakož i osoby, které si zařizují svůj život jako *singles*.

Zřetelně narůstá také počet rodin s jedním rodičem. V těchto světadílech jsme rovněž svědky strmého nárůstu věku pro vstup do manželství. Zvláště v některých státech na severu Evropy a v Severní Americe se děti často chápou jako překážka pro blahobyt jednotlivce i dvojice.

29. Za zmínku stojí i snaha (zvláště v některých oblastech Asie) o občanské uznání svazků zvaných „multipersonální“, což jsou svazky mezi jednotlivci různé sexuální orientace a identity, které jsou založeny pouze na jejich vlastních potřebách a na subjektivních požadavcích. Jedná se zkrátka o tendenci zdůraznit právo na nekompromisní individuální svobodu: lidé se „utvářejí“ pouze na základě vlastních individuálních přání. Jako stále „přirozenější“ při regulaci vlastních přání a tužeb se více než cokoli jiného posuzuje vztažnost k sobě samému. K tomu notně přispívá drtivý vliv sdělovacích prostředků a životní styl předváděný některými osobnostmi ze světa sportu a showbyznysu. Vliv těchto jevů se prosazuje i v zemích, kde se zdá, že se tradiční kultura rodiny udržela více (Afrika, Blízký východ, Střední a Jižní Asie).

Žádoucí obnova slovníku

30. Vypjatost spojená s tradičním používáním výrazu „přirozený zákon“ nutí k vylepšení slovníku a k němu se vztahujícího pojmového aparátu tak, aby se hodnoty evangelia sdělovaly dnešnímu člověku srozumitelným způsobem. Z většiny odpovědí a ještě z většího počtu pozorování vyplývá potřeba, aby se větší důraz rozhodně kladl na úlohu Božího slova jako přednostního nástroje pro pochopení manželského a rodinného života. Doporučuje se více odkazovat na biblický svět, na jeho jazyk a narativní formy. V tomto smyslu stojí za zmínku návrh tematizovat a prohlubovat biblicky inspirovaný koncept „řádu stvoření“, který umožňuje nové existenciální a přiléhavější pochopení „přirozeného zákona“ (srov. myšlenku zákona vepsaného do lidského srdce v *Řím 1, 19-21 a 2, 14-15*). Rovněž se doporučuje vytrvalost v používání přístupného jazyka, jako je např. symbolický jazyk liturgie. Taktéž se doporučuje věnovat pozornost světu mladých, které je třeba i v této oblasti přijmout jako přímé partnery pro dialog.

IV. kapitola

Rodina a osobní povolání v Kristu

Rodina, osoba a společnost

31. Boží lid uznává rodinu jako neocenitelné dobro, jako přirozené prostředí pro růst života, školu lidskosti, lásky a naděje pro společnost. I nadále zůstává přednostním místem, kde Kristus zjevuje tajemství a povolání člověka. Vedle sdíleného potvrzení této původní danosti tvrdí velká většina odpovědí, že rodina sice může být tímto privilegovaným prostředím, ale často se výslovně konstatuje znepokojivá vzdálenost mezi rodinou, jak ji dnes známe, a tím, co o ní učí církev. Rodina prožívá objektivně velice těžké období s komplikovanými a bolestnými situacemi, které si vyžadují soucitný a chápající pohled. Takovýto pohled umožní církvi doprovázet rodiny takové, jaké ve skutečnosti jsou, a odtud vycházet při hlásání evangelia rodiny podle jejich specifických potřeb.

32. V odpovědích se uznává, že po dlouhá staletí sehrávala rodina ve společnosti významnou roli: byla prvním místem formace lidské osoby ve společnosti a pro společnost. Chápe se jako přirozené místo pro rozvoj osoby, a proto též jako základ každé společnosti i státu. V krátkosti je definována jako „první lidské společenství“. Rodina je místem, kde se předávají a od prvních let života vyučují takové hodnoty jako je bratrství, oddanost, láska k pravdě i k práci, úcta a solidarita mezi generacemi, jakož i umění komunikace a radost. Je přednostním místem pro žití a prosazování důstojnosti a práv muže a ženy. Rodina založená na manželství představuje prostředí ucelené formace budoucích občanů nějaké země.

33. Jeden z velkých problémů současné rodiny spočívá v pokusu o její privatizaci. Je zde riziko zapomnění, že rodina je „základní buňkou společnosti, místem, kde se učíme respektovat odlišnost druhých a kde si osvojujeme příslušnost k druhým“ (EG 66). Je třeba předložit otevřenou vizi rodiny jako zdroje společenského kapitálu, což znamená základních ctností pro společný život. V rodině se učíme, co je to obecné dobro, protože v ní můžeme zažít zkušenost toho, jak je dobré žít spolu. Bez rodiny nemůže člověk zanechat svého individualismu, protože pouze v ní se učí síle lásky udržující život a tomu, že „bez spolehlivé lásky nic nedokáže opravdu udržet lidi pospolu. Jednota mezi nimi by byla možná jedině jako jednota založená na užitečnosti, na spojování zájmů nebo na strachu, nikoli však na dobru společného života a na radosti, kterou může vzbudit pouhá přítomnost druhého“ (LF 51).

34. Bude třeba uvažovat o tom, co dnes znamená napomáhat pastoraci, která by byla schopná stimulovat zapojení rodiny do společnosti. Rodiny nejsou pouze objektem ochrany ze strany státu, ale musí získávat úlohu společenských subjektů. V těchto souvislostech se ukazuje pro rodiny mnoho výzev: vztah mezi rodinou a světem práce, mezi rodinou a výchovou, mezi rodinou a zdravotnictvím; schopnost spojovat generace mezi sebou tak, aby ani staří, ani mladí nebyli opouštěni; rozvoj rodinného práva, které bere v úvahu její specifické vztahy; prosazování spravedlivých zákonů jako jsou ty, které zaručují ochranu lidského života od jeho početí, nebo takových, co prosazují společenské dobro autentického manželství mezi mužem a ženou.

K obrazu trojičního života

35. Určitý počet odpovědí klade důraz na obraz Trojice, který se v rodině odráží. Zkušenost vzájemné lásky mezi manžely napomáhá pochopení trojičního života jako lásky; skrze živé společenství v rodině mohou děti spatřovat obraz Trojice. Při svých katechezích o svátostech Svätý otec František nedávno připomněl, že „muž a žena, když slaví svátost manželství, takřka se v nich ‚odzrcadluje‘ Bůh, vtiskává do nich své vlastní rysy a nezrušitelný charakter své lásky. Manželství je ikonou Boží lásky k nám. I Bůh je totiž společenstvím: osoby Otce, Syna a Ducha Svätého žijí odevždy a navždy v dokonalé jednotě. Právě v tom spočívá manželské tajemství: Bůh činí z obou manželů jeden jediný život“ (*Generální audience* z 2. dubna 2014).

Svatá rodina Nazaretská a výchova k lásce

36. Víceméně trvale zdůrazňují odpovědi důležitost Nazaretské rodiny jako vzoru a příkladu křesťanské rodiny. Tajemství Vtělení Slova do lůna rodiny nám ukazuje, že rodina je přednostním místem pro Boží zvěstování člověku. Jako něco, co je rodině vlastní, se fakticky uznává, že je řádným místem každodenního setkání s Kristem. Křesťanský lid hledí na Nazaretskou rodinu jako na příklad vztahu a lásky, jako na styčný bod všeho, čím rodina žije v každé situaci, a jako na posilu v soužení. K Nazaretské rodině se církve obrací, aby jí světovala rodiny v jejich konkrétní radosti, naději i bolesti.

37. V došlých odpovědích se zdůrazňuje důležitost lásky prožívané v rodině, jež je definována jako „účinné znamení existence Boží lásky“ a „svatyně lásky a života“. První zkušenost lásky a vztahu se odehrává v rodině; zdůrazňuje se potřeba, aby každé dítě žilo ve vřelosti a ochranné péči rodičů v domě, kde přebývá mír. Děti si musí uvědomit, že Ježíš je s nimi a že nejsou nikdy samy. Samota dětí z důvodu uvolnění rodinných pout je přítomná zvláště v některých zeměpisných oblastech. Nápravná opatření se musí zaměřovat také na to, aby děti mohly vyrůstat v rodinném prostředí, kde se žije láska, a rodiče si uvědomují své povolání Božích spolupracovníků na rozvoji lidské rodiny.

38. Naléhavě se zdůrazňuje formativní hodnota lásky prožívané v rodině, a to nejen lásky k dětem, ale ke všem jejím členům. Rodina je označována jako „škola lásky“, „škola společenství“, „cvičistiště vztahů“, jako přednostní místo, kde se učí budovat důležité vztahy, jež

napomáhají rozvoji osoby, až po schopnost sebedarování. Některé odpovědi zdůrazňují, že lidská osoba poznává své tajemství a povolání v návaznosti na to, jak je ona sama uznávána a přijímána v nitru rodiny se svými rozličnými dary a schopnostmi. Ukazuje se zde idea rodiny jako „první školy lidství“; v tom je považována za nezastupitelnou.

Rozdílnost, vzájemnost a styl rodinného života

39. Role rodičů jako prvních vychovatelů ve víře se považuje za podstatnou a životně důležitou. Nezřídka se klade důraz na svědectví jejich věrnosti a zvláště na krásu jejich rozdílnosti; mnohdy se zdůrazňuje prostě důležitost rozdílných úloh otce a matky. V jiných případech se vyzdvihuje pozitivum svobody a rovnosti mezi manžely a jejich vzájemnost, jakož i potřeba toho, aby se oba rodiče podíleli jak na výchově dětí, tak i na domácích pracích; to obsahují některé odpovědi, především z Evropy.

40. Při otázce rozdílnosti se často zdůrazňuje taktéž bohatství rozdílu mezi generacemi, které lze vnímat v rodině, v jejímž nitru se prožívají rozhodující události jako je narození i smrt, úspěch i neúspěch, dosažení cíle i zklamání. Skrze tyto a jiné události se rodina stává místem, kde roste u dětí úcta k životu, kde se formuje jejich osobnost a kde prožívají různá životní období.

41. V odpovědích se naléhavě zdůrazňuje důležitost toho, aby rodiče sdíleli a jasně projevovali víru, počínaje způsobem života manželské dvojice ve vztahu mezi sebou i k dítětem, ale také skrze společné poznávání Krista a vědomí o Kristu, který – jak se trvale připomíná – musí stát v centru rodiny. V podmínkách pluralitní společnosti tak mohou rodiče poskytovat dětem základní orientaci pro jejich život, o niž se budou moci opírat i později než jen v dětském období. Proto se zdůrazňuje nutnost vytvářet v rodině prostor a čas pro společné přebývání a potřeba otevřené a upřímné komunikace i stálého dialogu.

42. Jednomyslně se zdůrazňuje důležitost modlitby v rodině jako domácí církvi (srov. LG 11), čímž se posiluje opravdová a skutečná „rodinná kultura modlitby“. Autentickému poznávání Ježíše Krista se v rodině napomáhá osobní a zvláště společnou modlitbou podle specifických forem a domácích rituálů, které se považují za účinný způsob, jak předávat dětem víru. Velmi se trvá rovněž na společném čtení Písma a také na jiných formách modlitby, jako je požehnání u stolu a modlitba růžence. Upřesňuje se však, že rodina jako domácí církve nemůže nahradit farní společenství, a taktéž se zdůrazňuje důležitost účasti celé rodiny na svátostném životě – na nedělní eucharistii a na svátostech křesťanské iniciace. Ve vícerých odpovědích se také klade důraz na důležitost prožívání svátosti smíření a na mariánskou úctu.

Rodina a integrální rozvoj

43. Dále se zdůrazňuje důležitost rodiny pro integrální rozvoj; rodina se jeví jako zásadní místo pro dozrávání citových a poznávacích procesů, které jsou rozhodující pro utváření osoby. Rodina jakožto životně důležité prostředí, kde se formuje osoba, je taktéž zdrojem, z něhož se čerpá vědomí, že jsme děti Boží, svým povoláním určené k lásce. Přestože k růstu osoby přispívají i jiná prostředí, jako je soužití ve společnosti, svět práce, politika, církevní život, uznává se, že základy lidství získané v rodině umožňují přístup i na další úrovně začleňování do společnosti a osobního utváření.

44. Jak signalizuje řada odpovědí, rodina je každý den konfrontována s mnoha těžkostmi a zkouškami. To, že je rodina křesťanská, nezaručuje automatickou imunitu ani proti hlubokým

krizím, jimiž se však samotná rodina konsoliduje a dospívá k tomu, aby za pomoci pastoračního působení poznávala své původní povolání podle Božího záměru. Rodina je již určitou „daností“, jejíž zárukou je Kristus, ale zároveň je třeba „utvářet“ ji den za dnem s trpělivostí, pochopením a láskou.

Doprovázet rodinu v jejích nových tužbách a v krizích

45. Důležitou skutečností, která vyplývá z odpovědí, je to, že i v poměrně těžkých situacích mnoho lidí, především mladých, vnímá důležitost stabilního a trvalého svazku a má opravdovou a skutečnou touhu po manželství a rodině, kde by mohli žít věrnou a nerozlučitelnou láskou, která by poskytovala pokoj pro lidský a duchovní růst. „Touha po rodině“ se jeví jako skutečné znamení doby, které si žádá, aby bylo uchopeno jako šance pro pastorační práci.

46. Je potřebné, aby se církve starala o rodiny, které žijí v krizových a stresových situacích, a aby rodina byla doprovázena během celého svého životního cyklu. Kvalita jejích vnitřních vztahů musí být jednou z klíčových starostí církve. První pomoc jí přichází od farnosti, která žije jako „rodina rodin“ a je označována jako hlavní centrum pro obnovenou pastorační práci, utvářenou přijetím a doprovázením, prožívanou s milosrdenstvím a láskyplností. Upozorňuje se na důležitost farních organizací zaměřených na podporu rodiny.

47. V některých případech se rovněž naléhavě ukazuje potřeba sledovat situace, v nichž jsou rodinné svazky ohrožovány domácím násilím, a poskytovat pomoc, která by byla schopna uzdravovat utrpěná zranění a vykořeňovat příčiny, které je způsobily. Tam, kde panuje zneužívání, násilí a opuštěnost, nemůže docházet k růstu ani nemůže člověk poznávat svou vlastní hodnotu.

48. A nakonec se zdůrazňuje důležitost úzké spolupráce mezi rodinami (domácnostmi) a farnostmi při evangelizačním poslání, jakož i potřeba aktivního začlenění rodiny do života farnosti za pomoci činností ve prospěch jiných rodin, vykonávaných na základě subsidiarity a solidarity. V tomto smyslu je zmiňována cenná pomoc společenství tvořených rodinami. Z hlediska pomoci může také být velmi významná příslušnost k hnutím a sdružením.

Trvalá formace

49. Velmi často se zdůrazňuje potřeba pastorační práce rodin, která by usilovala o trvalou a systematickou formaci k hodnotě manželství jako povolání a ke znovuoobjevení rodičovství (otcovství i mateřství) jako daru. Doprovázení dvojice nelze omezovat pouze na přípravu na svatbu, kde se ostatně také avizuje potřeba změny v jejím průběhu. Na světlo se staví spíše nutnost formace, jež by byla trvalejšího charakteru a rozčleňovala by se na biblickou, teologickou, duchovní a rovněž lidskou a existenciální. Taktéž se upozorňuje na potřebu toho, aby katecheze nabyla mezigeneračního rozměru, který by aktivně začleňoval rodiče do přípravy jejich dětí na křesťanskou iniciaci. V některých odpovědích se věnuje zvláštní pozornost liturgickým slavnostem, jako je vánoční doba a zvláště slavnost Svaté rodiny, což jsou cenné chvíle pro to, aby se představila důležitost rodiny a postihl se lidský kontext, v němž Ježíš vyrůstal, učil se mluvit, milovat, modlit se a pracovat. I z občanského hlediska se doporučuje dodržovat neděli, pokud možno, jako den Páně a jako den, který se má věnovat setkání v rodině i s ostatními rodinami.

II. ČÁST PASTORACE RODINY PŘED NOVÝMI VÝZVAMI

I. kapitola

Pastorace rodiny: různé předložené návrhy

Zodpovědnost pastýřů a charismatické dary při pastoraci rodin

50. V úsilí o pastoraci rodiny je vidět, že zde působí zajímavá vzájemnost mezi zodpovědností pastýřů a různými charismaty a službami v církevním společenství. Nejpozitivnější zkušenosti se zaznamenávají právě tam, kde dochází k takovéto synergii. Když pozorujeme úsilí mnoha bratří a sester v pastoraci rodin, dokážeme si představit i nové formy účinné přítomnosti církve, která má odvahu „vycházet“ ze sebe, protože je oživována Duchem. Abychom toto bohatství představili, soustředíme se na některá témata shrnující různé iniciativy a styly, jejichž hluboké stopy zaznamenáváme v došlých odpovědích.

Příprava na manželství

51. Odpovědi z různých kontinentů týkající se přípravy na manželství jsou velmi podobné. Často vidíme, že ve farnostech probíhají kurzy, semináře a modlitební setkání pro dvojice. Jako animátoři na nich participují kromě kněží i manželské dvojice s konsolidovanou zkušeností z rodiny. Cílem těchto kurzů je pomoc vztahu ve dvojici při vědomí svobody rozhodnutí; poznávání lidských, občanských a křesťanských povinností; opakování iniciační katecheze s důrazem na svátost manželství; povzbuzení dvojice k účasti na životě ve společenství i v celé společnosti.

52. Některé odpovědi upozorňují na to, že v mnoha případech věnují snoubenci předmanželským kurzům malou pozornost. Na mnoha místech je proto tendence organizovat katecheze diferencovaným způsobem: pro mladé ještě před zasnoubením, pro rodiče snoubenců, pro dvojice již sezdané, pro odloučené osoby, pro přípravu na křest, pro poznávání pastýřských dokumentů biskupů a církevního magisteria. Z některých zemí signalizují pořádání pravých a skutečných škol pro přípravu na manželský život, které jsou zaměřeny především na výchovu a povznesení ženy. Jiná situace nastává zvláště v oblastech se silnou sekularizací, kde se u dvojic konstatuje narůstající kulturní odstup od církevního učení. Příliš dlouhé kurzy nebývají vždy oblíbené. U předmanželských kurzů se běžně snoubencům předkládá možnost poznat přirozené metody plánovaného rodičovství. To se děje na základě svědectví „rádcovských dvojic“.

53. Některé biskupské konference si stěžují, že dvojice mnohdy přicházejí se žádostí až na poslední chvíli, když často už mají stanovené datum svatby. Někdy také dvojice přichází v situaci, která by potřebovala zvláštní péči, jako jsou případy disparity kultu (mezi pokřtěným a nepokřtěným), anebo mají slabou křesťanskou formaci. Některé konference připomínají, že průběh přípravy na svátost manželství se v posledních desetiletích zlepšil ve snaze proměnit krátkodobé kurzy na dlouhodobější doprovázení, na němž se spolu s kněžími zúčastňují i manželé. Vyzdvihuje se, že v posledních letech programy doznaly značné obsahové změny: od služby orientované na pouhou svátost se přešlo k prvnímu hlásání víry.

54. V mnoha částech světa dochází při přípravě na manželství k chvályhodným iniciativám: „nová společenství“ organizují duchovní obnovu, osobní setkání, skupiny pro modlitbu, reflexi a sdílení, poutě, festivaly, národní i mezinárodní kongresy o rodině. Avšak ukazuje se, že tyto akce se často vnímají spíše jako návrh přijímaný z povinnosti než jako možnost růstu, kterou je možno přijmout svobodně. Jiným důležitým momentem je zajisté rozhovor o přípravě na manželství s farářem nebo s jeho pověřeným zástupcem. Je to důležitá chvíle pro všechny snoubenecké dvojice. V odpovědích si však lidé často stěžují, že se toho dostatečně nevyužívá pro hlubší rozhovor, ale zůstává se spíše na formální úrovni.

55. Mnoho odpovědí říká, že nabízené kurzy se snaží zahrnout i nová témata, jako je schopnost naslouchat manželskému partnerovi, manželský sexuální život a řešení konfliktů. V některých prostředích spíše poznamenaných kulturními tradicemi mužské nadvlády se zaznamenává nedostatek úcty k ženě, z něhož vyplývá přístup k manželství, který není v souladu se vzájemností dvou subjektů se stejnou důstojností. V některých oblastech, v minulosti poznamenaných ateistickými diktaturami, často chybějí základní znalosti o víře; zde se zavádějí nové formy přípravy snoubenců, jako jsou víkendová soustředění, aktivity v malých skupinách, do nichž se začleňuje svědectví manželských dvojic. Rovněž se signalizuje pořádání diecézních dnů rodiny, křížových cest a duchovních cvičení pro rodiny.

56. Některé odpovědi avizují, že převážně v mnohonáboženských a multikonfesních oblastech je třeba brát v úvahu některé specifické aspekty, jako je značný počet smíšených manželství a manželství s disparitou kultu. To si vyžaduje náležitou přípravu kněží, aby mohli doprovázet takové dvojice. Ve východoevropských diecézích je pozorována snaha o dialog s pravoslavnými církvemi ve věci přípravy na smíšená manželství. Přicházejí zajímavá svědectví, která ilustrují diecézní dny za přítomnosti biskupa a se svědectvím rodin zralých ve víře. Existuje tendence k vytváření příležitostí pro vztahy mezi rodinami a dialog se staršími dvojicemi, kde se oceňují iniciativy biblické kultury a konají se chvíle modlitby za snoubence. Zralejší dvojice působí jako „kmoťi“ mladších, které se připravují na svatbu.

Lidová zbožnost a spiritualita rodiny

57. Z došlých odpovědí se ukazuje potřeba zachovat a povzbuzovat rozličné formy lidové zbožnosti na podporu rodiny, rozšířené v různých kontinentech. Navzdory určitému drobení rodiny zůstávají výrazy mariánské zbožnosti, lidové oslavy a slavnosti místních světců důležitými momenty jejího sjednocování. Kromě modlitby růžence někde přetrvává zvyk modlit se *Anděl Páně*. Určitou hodnotu si zachovává i *peregrinatio Mariae*, tj. putování mariánského obrazu nebo sochy mezi rodinami a mezi domácnostmi. Rovněž se připomíná „putování evangelia“, které spočívá v umístění nějakého obrazu a Písma svatého v rodinách, v závazku číst pravidelně Bibli a po určitou dobu se společně modlit. Konstatuje se, že mezi rodinami, které pěstují tyto formy zbožnosti, jako je „putování rodin“, se posilují vztahy přátelství a společenství. Mnozí také zaznamenávají, že je důležité povzbuzovat ke společné liturgii hodin, k četbě Žalmů a dalších částí Písma svatého. Někdy se doporučuje i spontánní modlitba vlastními slovy, poděkování a prosba za odpuštění. V některých národech se zdůrazňuje modlitba při různých životních okolnostech: u příležitosti výročí křtu, svatby nebo smrti. Někteří signalizují, že rodinná modlitba se často praktikuje při cestách, při práci a ve škole; v některých zemích i za použití rádia a televize. Také se hovoří o prospěchu, který rodiny získávají z blízkosti klášterů; tím se navazuje komplementární vztah mezi povoláním k manželství a zasvěceným životem. Obdobné konstatování platí i pro plodný vztah mezi manžely a kněžími v jejich příslušných funkcích.

Podpora spiritualitě rodiny

58. Mnohé biskupské konference svědčily o tom, jak místní církve svou pastorační činností podporují spiritualitu rodiny. Specifický příspěvek pro posílení autentické a účinné pastorace rodin v naší době přichází od duchovních hnutí. V rámci církve se setkáváme s velice různými situacemi a s diferencovanými způsoby jednotlivých křesťanských společenství. Je zřejmé, že místní církve musejí za těchto okolností nacházet skutečné zdroje nejen pro prosazování nějakých sporadických iniciativ pro manžely, ale mají projektovat průběh rodinné pastorace odpovídající naší době. Některé příspěvky zdůrazňují, že v mnoha diecézích dokážou uvádět v život specifickou formaci manželských dvojic, které jsou schopny pomáhat jiným dvojicím, i řadu iniciativ zaměřených na prosazování skutečné spirituality rodin. Někteří si všímají, že místní společenství, hnutí, skupiny a náboženská sdružení někdy možná riskují přílišnou uzavřenost do života farnosti anebo do forem sdružování zaměřených příliš na sebe. Proto je

důležité, aby tyto skupiny měly na zřeteli celý horizont církevního života v misijním duchu, a tak se vyhýbaly nebezpečí sebestřednosti. Rodiny patřící do těchto společenství vykonávají živý apoštolát a již přinesly evangelium i dalším rodinám. Jejich členové podali důvěryhodné svědectví života v manželské věrnosti, vzájemné úctě a jednotě i v otevřenosti pro život.

Svědectví o kráse rodiny

59. Klíčovým bodem pro posílení autentické a účinné pastorace rodin se posléze zdá být svědectví manželské dvojice. Tento prvek připomínaly všechny odpovědi. Jako podstatné se jeví nejen svědectví o dodržování principů křesťanské rodiny, ale také o kráse a radosti, kterou dává přijetí evangelní zvěsti v manželství a v rodinném životě. I v pastoraci rodin je citelná potřeba kráčet po *via pulchritudinis*, to znamená po cestě naplněné svědectvím o přitažlivosti rodiny, kde se žije ve světle evangelia a v trvalém spojení s Bohem. Jde o to ukázat i v rodinném životě, že „věřit v něj a následovat jej není jenom pravdivá a spravedlivá věc, ale také věc krásná, jež je schopna naplnit život novým jasem a hlubokou radostí i uprostřed zkoušek“ (EG 167).

60. I když v mnoha zeměpisných oblastech nelze úspěch rodiny a manželství brát jako zaručený, přesto některé biskupské konference poukazují na to, že u mladých jsou ve velké vážnosti manželé, kteří i po mnoha létech manželství vytrvávají ve svém rozhodnutí pro život naplněný láskou a věrností. Také proto se v mnoha diecézích slaví za přítomnosti biskupů jubilea a díkůvzdání za manžele, kteří mají za sebou dlouholetá manželství. Týmž směrem se ubírají i specifická svědectví přinášená manžely, kteří i navzdory problémům a těžkostem zůstávají po boku svého manželského druhá.

II. kapitola

Pastorační výzvy pro rodinu

61. V této sekci jsou shromážděny odpovědi a pozorování týkající se pastoračních výzev pro rodinu, které se člení do třech základních otázek: krize víry a její vztah k rodině; vnitřní a vnější výzvy, které se týkají světa rodiny; některé obtížné situace spojené s kulturou individualismu a s nedůvěrou ve stabilní vztahy.

a) Krize víry a rodinného života

Pastorační činnost v situaci krize víry

62. Některé odpovědi zdůrazňují, že v situaci, kdy v rodině je víra slabá nebo nepřítomná, nejsou farnost ani církve ve svém celku vnímány jako podpora. Pravděpodobnou příčinou toho je chybné moralistní vnímání církevního života, způsobené společensko-kulturním kontextem, v němž žijeme tam, kde je v krizi samotná instituce rodiny jako taková. Ideál rodiny se vnímá jako nedosažitelný a frustrující cíl místo toho, aby byl chápán jako ukázka možné cesty, na níž se lze učit žít své osobní povolání a poslání. Když věřící pocítí toto rozdvojení, krize dvojice, manželství nebo rodiny se často postupně promění v krizi víry. Klade se tedy otázka, jak pastoračně působit při těchto krizích a co dělat, aby se církve ve svých různých pastoračních strukturách dokázala postarat o manžele nacházející se v těžkostech i o rodinu.

63. Mnoho odpovědí ukazuje, že krize víry může být příležitostí buď pro konstatování nezdaru, anebo šancí pro obnovu, pokud se odhalí hlubší důvody pro upevnění manželského svazku. Ztráta hodnot nebo dokonce rozpad rodiny se tak mohou proměnit v příležitost pro posílení

manželského pouta. Pro překonání krize může být nápomocná podpora ostatních rodin, které jsou ochotné doprovázet rodinu v krizi na její těžké cestě. Zvláště se zdůrazňuje potřeba toho, aby farnost stála nablízku jako rodina rodin.

b) Kritické situace uvnitř rodiny

Těžkosti ve vztazích a v komunikaci

64. Odpovědi se velice shodují ve zdůraznění toho, že jedním z nejkritičtějších bodů rodiny je těžkost ve vztazích a v komunikaci. Ukazuje se nedostatečnost a dokonce neschopnost budovat vztahy v rodině kvůli převažujícím napětím a konfliktům mezi manžely, což je způsobeno nedostatkem vzájemné důvěry a intimity, nadvládou jednoho partnera nad druhým, ale i generačními konflikty mezi rodiči a dětmi. Drama odhalené těmito situacemi spočívá v postupující ztrátě schopnosti vést dialog a v nedostatku času a prostoru pro vytváření vztahu. Nedostatek sdílení a komunikace způsobuje, že každý čelí svým těžkostem sám, aniž by měl zkušenost, že ho druzí milují a že on sám miluje. V určitých společenských podmínkách často chybí prožitek lásky, zvláště otcovské, což značně znesnadňuje vnímání Boží lásky a otcovství Boha. Slabý obraz otce vytváří v mnoha rodinách velkou nerovnováhu rodinného jádra a u dětí působí nejistotu jejich identity. Bez každodenní zkušenosti lásky, o níž se svědčí a která se žije a přijímá, se ukazuje jako zvláště těžké objevit osobu Krista jako Syna Božího a lásku Boha Otce.

Fragmentace a rozpad

65. Odpovědi různým způsobem svědčí o tom, že v mnoha situacích nastává fragmentace a rozpad rodin. Vždy se na prvním místě uvádí drama rozvodu a rozluky manželské dvojice, k čemuž mnohdy přispívá chudoba. Mezi dalšími kritickými situacemi jsou zmiňovány rodiny s rozšířeným počtem spolužijících osob, kde se objevují různorodé vztahy jdoucí do šířky, anebo rodiny s jedním rodičem (s osamělými nebo adolescentními matkami), faktické svazky, ale také homosexuální rodičovské svazky (uváděné zvláště v Evropě a v Severní Americe). V určitých kulturních kontextech se trvale připomíná polygamie jako jeden z faktorů rozkládajících rodinný organismus. K tomu se připojuje uzavřenost rodiny pro život. Mnoho episkopátů s velkým znepokojením zdůrazňuje masivní rozšíření potratové praxe. Zdá se, že v mnoha aspektech se prosazuje kultura smrti oproti kultuře rodícího se života. Stojíme tvář v tvář kultuře lhostejnosti vůči životu. Státy často nepřispívají k patřičné ochraně rodinných svazků a jejich zákonodárství napomáhá individualismu. To vše vytváří v lidech povrchní mentalitu ve vztahu k tématům, jejichž důležitost je rozhodující. Nemálo příspěvků zdůrazňuje, že i antikoncepční smýšlení má faktický negativní dopad na rodinné vztahy.

Násilí a zneužívání

66. Jednohlasně pronikají všemi odpověďmi také zprávy o psychickém, fyzickém a sexuálním násilí a o zneužívání páchaném v rodině, zvláště na ženách a dětech. Není to, bohužel, jev ani příležitostný, ani sporadický, zvláště v některých prostředích. Často se také připomíná otřesný jev vraždění žen, často spojený se silnými vztahovými a citovými poruchami, který je důsledkem falešné kultury vlastnění. Jedná se o skutečně znepokojující údaj, jenž vyvolává otázky u celé společnosti i v církevní pastoraci rodin. Sexuální promiskuita v rodině a incest se výslovně připomínají v některých zeměpisných oblastech (Afrika, Asie a Oceánie), stejně jako pedofilie a zneužívání dětí. V této souvislosti se zmiňuje i autoritářství rodičů, jehož výrazem je nedostatečná péče a pozornost věnovaná dětem. Nedostatečná starostlivost o děti se spojuje i s opouštěním dětí a s odmítáním zodpovědného rodičovství, opakovaně uváděným, při němž se odmítá nejen péče o děti, ale i jejich výchova, takže zůstávají plně odkázány samy na sebe.

67. Víceru episkopátů signalizuje drama obchodu s dětmi a jejich vykořisťování. V této souvislosti se hovoří o nutnosti obrátit zvláštní pozornost na pohromu „sexuální turistiky“ a prostituce, která využívá nezletilé zejména v rozvojových zemích a způsobuje otřesy v rodinách. Zdůrazňuje se, že jak domácí násilí v jeho různých podobách, tak i opuštěnost a různé formy rozkladu rodin mají významný vliv na psychický život osoby a v důsledku toho na život víry, a to od chvíle, kdy psychologické trauma poškodí vidění, vnímání a prožitek Boha a jeho lásky.

Závislosti, média a sociální sítě

68. Mezi různými kritickými situacemi uvnitř rodiny se permanentně uvádějí závislosti na alkoholu a drogách, ale také na pornografii, jež se někdy sdílí i v rodině, jakož i na hazardních hrách a videohrách, internetu a sociálních sítích. Pokud jde o sdělovací prostředky, na jedné straně se opakovaně zdůrazňuje jejich negativní dopad na rodinu, způsobovaný zvláště obrazem rodiny, jež je manipulována a nabízejí se jí negativní vzory, které odevzdávají chybné a scestné hodnoty. Na druhé straně se trvá na tom, že média spolu se sociálními sítěmi a internetem vytvářejí v nitru rodiny vztahové problémy. Televize, smartphone a počítač se mohou totiž stát skutečnou překážkou pro dialog mezi členy rodiny, neboť napomáhají rozbití a odcizení vztahů. I v rodině se stále více prosazuje komunikace prostřednictvím techniky. Členové rodiny pak skončí u virtuálních vztahů, přičemž komunikační prostředky a přístup na internet stále více nahrazují skutečné vztahy. V této souvislosti se poukazuje nejen na riziko rozbití a rozpolcení rodiny, ale i na možnost, že virtuální svět se stane faktickou náhražkovou skutečností (zvláště v Evropě, v Severní Americe a v Asii). V odpovědích se opakovaně zdůrazňuje, že tyto nástroje často uchvacují i volný čas pro rodinu.

69. Taktéž se zdůrazňuje jev informačního přesycení (*information overloading*) rostoucí v éře internetu. Exponenciálně narůstá množství přijatých informací, ale často tomu neodpovídá růst jejich kvality, a u informací disponibilních on-line rovněž není možné vždy ověřit jejich spolehlivost. Technický pokrok je globální výzvou pro rodinu, v jejímž nitru způsobuje rychlé životní změny týkající se hodnot, vztahů a vnitřní rovnováhy. Kritiky se více objevují všude tam, kde v rodině chybí odpovídající výchova k používání nových médií a technologií.

c) Vnější tlaky na rodinu

Dopad pracovní aktivity na rodinu

70. V odpovědích jednohlasně zaznívá téma dopadu pracovní aktivity na rovnováhu v rodině. Na prvním místě se konstatuje obtíž, jak organizovat společný rodinný život v situaci, kdy převládá závažnost práce, která od rodiny vyžaduje stále větší flexibilitu. Pracovní rytmus je intenzivní a v některých případech vyčerpávající. Pracovní doba bývá příliš dlouhá a někdy se rozšiřuje i na neděli. To vše brání možnosti být spolu. Z důvodu stále horečnějšího života se chvíle pokoje a rodinné intimity stávají stále vzácnějšími. V některých zeměpisných oblastech se zdůrazňuje cena zaplacená rodinou za ekonomický růst a rozvoj, k čemuž se přidává velice silný dopad důsledků ekonomické krize a nestability na trhu práce. Rostoucí pracovní nejistota v kombinaci s růstem nezaměstnanosti a následné nutnosti stále delších přesunů kvůli práci má tíživý dopad na rodinný život a mezi jiným způsobuje uvolnění vztahů, pokračující izolaci lidí, jejímž důsledkem je větší úzkost.

71. Při dialogu se státem a se zodpovědnými veřejnými institucemi se od církve očekává konkrétní podpůrná iniciativa ve prospěch důstojnosti práce, spravedlivých mezd, daňové politiky příznivé pro rodinu, jakož i oživení pomoci rodinám i dětem. V této souvislosti se signalizuje, že často chybějí zákony, které by ochraňovaly rodinu v pracovním prostředí, především pracující ženu a matku. Dále se konstatuje, že oblast podpory a občanské

angažovanosti ve prospěch rodiny je polem, kde se jeví jako plodná a doporučená společná aktivita, spolu s vytvářením sítě organizací sledujících obdobné cíle.

Migrační fenomén a rodina

72. Ve vztahu k oblasti práce se rovněž hovoří o dopadu migrace na rodinné společenství. Aby otcové a ve stále rostoucí míře i matky vyřešili problém, jak uživit rodinu, musejí se kvůli práci od ní vzdalovat. Nepřítomnost jednoho z rodičů má závažné důsledky jak na rovnováhu v rodině, tak i na výchovu dětí. Zároveň se připomíná, že zasílání peněz rodině nepřítomným rodičem může u ostatních rodinných příslušníků vytvářet určitý druh závislosti. V souvislosti s touto situací se avizuje nutnost prosazování vhodné politiky, která by usnadňovala znovuspojení rodiny.

Chudoba a boj o přežití

73. Odpovědi a pozorování velmi často hovoří o ekonomické nouzi, která sužuje rodiny, jakož i o nedostatku materiálních prostředků, o chudobě a o boji za přežití. Jedná se o rozšířený fenomén, který se netýká jen rozvojových zemí, ale je opětovně zmiňován i v Evropě a v Severní Americe. Konstatuje se, že v případech extrémní chudoby se rodina nachází v situaci, kdy musí většinu svých sil věnovat boji o přežití. Některá pozorování žádají od církve silné prorocké slovo o chudobě, která vystavuje život rodiny těžké zkoušce. „Chudá církev pro chudé“ – říká se – by neměla rezignovat na to, aby její hlas k této otázce zazníval co nejsilněji.

Konzumismus a individualismus

74. Z různých tlaků kulturního prostředí na rodinu je soustavně zmiňován i konzumismus, který tíživě dopadá na kvalitu rodinných vztahů zaměřených stále více na postoj „mít“ než „být“. Konzumistická mentalita se zmiňuje zvláště v Evropě, také když jde o to „mít dítě za každou cenu“ s návazným používáním metod umělého oplodnění. Dále se připomíná kariérismus a konkurenční boj coby kritické situace, které ovlivňují rodinný život. Především na Západě se zdůrazňuje privatizace života, víry a etiky. Úloha stanovit absolutní pravdu o hodnotách se přiznává svědomí a individuální svobodě, které determinují dobro a zlo. Kromě toho se připomíná vliv „pocitové“ a efemérní kultury. V této souvislosti zaznívají slova papeže Františka o kultuře provizornosti a „skartování“, která silně dopadá na křehkou stabilitu citových vztahů a často zapřičiňuje hlubokou nejistotu a vratkost rodinného života.

Protikladná svědectví v církvi

75. Často a ve značném zeměpisném rozšíření se v odpovědích objevuje významná zmínka o sexuálních skandálech uvnitř církve (zvláště pedofilie), ale také o všeobecně negativní zkušenosti s kněžími a některými dalšími osobami. Především v Severní Americe a v severní části Evropy se udává značná ztráta morální důvěryhodnosti z důvodu sexuálních skandálů. K tomu přistupuje často viditelně blahobytný životní styl kněží, jakož i rozpornost mezi jejich učením a způsobem života. Kromě toho se připomíná chování těch věřících, kteří žijí a praktikují svou víru „teatrálním způsobem“ a chybí jim pravdivost a pokora, jakou vyžaduje evangelní duch. Zvláště se zdůrazňuje to, že některá farní společenství odmítají osoby odloučené, rozvedené a samostatně žijící rodiče, stejně jako nekompromisní a málo citlivý přístup kněží anebo všeobecněji postoj celé církve, jež je mnohdy vnímaná jako ta, která vylučuje, a ne jako doprovázející a podporující, jakou by církev měla být. V tomto smyslu se pociťuje potřeba otevřené a pozitivní pastorače, která by byla schopna vrátit instituci důvěru skrze věrohodné svědectví všech jejích členů.

d) Některé specifické situace

Tíha společenských očekávání na jednotlivce

76. Vedle těchto kritických situací uvnitř i vně rodiny přicházejí i jiné, zvláště v některých zeměpisných oblastech jako např. v Asii (ale nejen tam), kde od dětství dopadají na člověka silná očekávání od rodiny i od společnosti. Výkony ve škole a přehnaná hodnota připisovaná titulům získaným studiem (*credentialism*) se rodinou považuje za prvořadý cíl, jehož má být dosaženo. Kromě toho, že jsou děti zatěžovány těmito očekáváními, hovoří se i o negativním dopadu, jenž má na rodinu navštěvování kurzů speciální doplňkové formace po školním vyučování až do pozdního večera. Jejich cílem je dosáhnout co nejlepších výsledků (*cram schools*). Takové situace dopadají na rodinný život a na život víry a způsobují nedostatek volného času pro dětské hry i pro odpočinek a spánek. Tlak takovýchto očekávání je někdy tak silný, že směřuje ke společenskému vyloučení, které vede až k sebevraždě. Nakonec se připomíná těžkost – vyplývající ze specifického kulturního a společenského prostředí – postavit se problémům tohoto druhu a otevřeně o nich hovořit ve společnosti i v církvi.

Dopad válek

77. Především v Africe a na Blízkém východě se připomíná dopad válek na rodinu způsobený násilnou smrtí, zničením obydlí a nutností všechno opustit, uprchnout a uchýlit se jinam. S odkazem na některé oblasti se rovněž signalizuje následek společenského rozkladu, který někdy vede k nátlaku opustit vlastní křesťanské společenství a svou víru, což se týká celých rodin, zvláště žijí-li v podmínkách chudoby.

Disparita kultu

78. V některých zeměpisných oblastech – jako je Asie a severní Afrika – vzhledem k malému počtu katolíků je velká část rodin tvořena jedním katolickým manželem a druhým jiného náboženství. Některé odpovědi sice uznávají velké obohacení pro církve přicházející od smíšených manželství, ale upozorňují na těžkost týkající se křesťanské výchovy dětí, zvláště tam, kde občanské zákony předepisují manželům náboženskou příslušnost pro jejich děti. Disparita kultu v rodině někdy vytváří šanci anebo se stává výzvou pro růst v křesťanské víře.

Jiné kritické situace

79. Mezi faktory způsobujícími rodinné těžkosti se kromě fyzických chorob (mezi nimi AIDS) avizují i duševní nemoci, deprese a zážitek ze smrti dítěte nebo manžela. V této souvislosti se ukazuje potřeba posilovat pastorační přístup, který by se staral o celou rodinu poznamenanou nemocí nebo zármutkem, což je moment zvláště vhodný pro znovuoživení víry, která přináší oporu a útěchu. V některých krizových situacích – v určitých částech světa poznamenaných klesající porodností – se zaznamenává šíření sekt, ezoterických praktik, okultismu, magie a čarodějnictví. V odpovědích se konstatuje, že žádné prostředí a žádná situace nesmí být apriorně považována za neprodyšnou pro vstup evangelia. Jako rozhodující ze strany křesťanského společenství se ukazuje doprovázení a přijetí zvláště zranitelných rodin, pro něž je hlásání evangelního milosrdenství mimořádně mocné a naléhavé.

III. kapitola

Obtížné pastorační situace

A. Rodinné situace

80. Z odpovědí vyplývá společné přesvědčení, že v oblasti toho, co lze označit za těžké manželské situace, se skrývají příběhy velkého utrpení, stejně jako svědectví o upřímné lásce.

„Církev je povolána k tomu, aby byla vždycky otevřeným domem Otcovým... otcovským domem, kde je místo pro každého i s jeho úmorným životem“ (EG 47). Skutečnou pastorační naléhavou potřebou je umožnit těmto lidem, aby si léčili rány, uzdravovali se a vraceli se na společnou cestu s celým církevním společenstvím. Boží milosrdenství neposkytuje jen jakési dočasné překrytí našeho zla, ale, naopak, díky skutečné obnově radikálně otevírá život pro smíření a dává mu novou důvěru a nový jas. Rodinná pastorece je daleka toho, aby se uzavírala do legalistického vidění, ale jejím posláním je připomínat velké povolání k lásce, k níž je člověk zván, a pomáhat mu, aby žil na výši své důstojnosti.

Soužití

81. V odpovědích přicházejících ze všech zeměpisných oblastí se zaznamenává rostoucí počet dvojic, které spolu žijí *ad experimentum*, tj. bez kanonického nebo občanského manželství i bez jakékoli registrace. Především v Evropě a v Americe je termín považován za nesprávný, protože se často nejedná o pouhý „experiment“ anebo o zkušební dobu, ale spíše o stálou formu života. Někdy se manželství uzavírá až po narození prvního dítěte, takže svatba a křest se slaví současně. Statistiky poukazují na vysoký dopad této skutečnosti. Zdůrazňuje se určitý rozdíl mezi rurálními oblastmi (kde se soužití vyskytují méně) a mezi oblastmi městskými (např. v Evropě, v Asii a v Latinské Americe). Soužití jsou častější v Evropě a v Severní Americe, narůstají v Latinské Americe, v arabských zemích téměř neexistují a v menší míře se vyskytují v Asii. V některých oblastech Latinské Ameriky je soužití spíše rurální zvyklostí a začleňuje se do domorodé kultury (*servinacuy*: manželství na zkoušku). V Africe se praktikuje manželství na etapy, jež se pojí s důkazem o plodnosti ženy a zahrnuje určité propojení mezi oběma zainteresovanými rodinami. V evropských podmínkách jsou situace soužití velmi různorodé: na jedné straně je někdy cítit vliv marxistické ideologie, jindy se tváří jako morálně ospravedlněná volba.

82. Mezi sociálními důvody, které vedou k soužití, se registrují tyto: nevhodná rodinná politika, jež rodinu nedostatečně podporuje; finanční problémy; nezaměstnanost mladých; chybějící obydlí. Z těchto a jiných příčin vyplývá tendence k odkládání sňatku. Hraje v tom určitou roli také obava ze závazku, který obnáší přijetí dětí (zvláště v Evropě a v Latinské Americe). Mnozí si myslí, že spolužití může ještě před svatbou „otestovat“ případný úspěch manželství. Jiní uvádějí jako důvod ve prospěch soužití nedostatečnou formaci pro manželství. A ještě pro další představuje soužití možnost žít spolu bez jakéhokoli definitivního rozhodnutí anebo závazku na institucionální úrovni. Mezi liniemi pastorační práce nacházíme následující: už od doby dospívání dlouhodobě předkládat pohled poukazující na krásu manželství; formovat pastorační pracovníky pro oblast manželství a rodiny. Rovněž se avizuje svědectví skupin mladých, kteří se připravují na manželství prožíváním snoubeneckého vztahu v čistotě.

Faktické svazky

83. Soužití *ad experimentum* velmi často odpovídají volným faktickým svazkům bez občanského nebo civilního uznání. Je třeba brát v úvahu, že v některých evropských zemích občanské uznání takovýchto forem není shodné s manželstvím, neboť existují specifické zákony o volných faktických svazcích. Přesto však roste počet dvojic, které nežádají o žádnou registraci. Avizuje se, že v západních zemích společnost už nevidí tuto situaci jako problematickou. Jinde (např. v arabských zemích) naproti tomu zůstává manželství bez občanského nebo náboženského uznání velmi vzácné. Mezi důvody takovéto situace se hlavně v západních zemích uvádí nedostatečná pomoc státu, pro něž rodina už nemá žádný zvláštní smysl; vnímání lásky jako soukromé záležitosti bez její jakékoli veřejné úlohy; nedostatky v rodinné politice, kvůli nimž se manželství vnímá jako ekonomická ztráta. Specifický problém představují imigranti, zvláště ilegální, protože se obávají odhalení v okamžiku, kdy by požádali o veřejné uznání svého sňatku.

84. Představa o ztrátě osobní svobody z důvodu manželského svazku je spojována se západním životním stylem, ale šíří se i v jiných zemích. Má na ni vliv nedostatečná formace mladých, kteří si myslí, že láska na celý život není možná. Mimoto je takový styl života mezi mladými hojně propagován sdělovacími prostředky. Soužití a volné svazky jsou často příznakem toho, že mladí mají tendenci prodlužovat si období své adolescence v domnění, že manželství je příliš náročné, a mají strach z dobrodružství pro ně příliš velkého (srov. papež František, *Projev ke snoubencům ze 14. února 2014*).

85. Z eventuálních pastoračních linií ubírajících se tímto směrem se považuje za podstatnou pomoc mladým, aby se zbavily romantické vize lásky, chápané jen jako intenzivní cit k druhému člověku, a nikoli jako osobní odpověď druhé osobě v duchu společného plánu na celý život, z něhož se rozevírá velké tajemství a velký příslib. Pastorační aktivity se musí zabývat výchovou afektivnosti, jež je procesem začínajícím už dávno v dětství, a musí také pomáhat mladým v době zasnoubení a ukazovat jim jeho liturgický i komunitární význam. Je třeba je naučit, aby se otevírali pro tajemství Stvořitele, které se projevuje v jejich lásce, a tak aby chápali dosah svého souhlasu. Je zapotřebí znovu navázat pouto mezi rodinou a společností, aby se opustil izolovaný pohled na lásku. A konečně se musí mladým odevzdávat jistota, že při vytváření své rodiny nejsou sami, protože církev jako „rodina rodin“ jim stojí po boku. Důležitý je přitom „přátelský“ rozměr, jímž se církev projevuje díky své láskyplné přítomnosti, která se stará zvláště o snoubence a dodává jim odvalu, aby se stávali druhý na cestě a byli jimi sobě navzájem i pro druhé.

Rozloučení, rozvedení a rozvedení znovu sezdání

86. Z odpovědí vyplývá, že počet odloučených, rozvedených i rozvedených a znovu sezdáných je značný v Evropě a v celé Americe a mnohem menší v Africe a v Asii. Vzhledem k rostoucímu fenoménu takových situací se mnoho rodičů obává o budoucnost svých dětí. Rovněž se podotýká, že rostoucí počet spolužijících činí problém rozvodů méně významný: lidé se postupem času rozvádějí stále méně, protože se stále méně žení a vdávají. V určitých prostředích je situace odlišná: rozvod neexistuje, protože neexistuje občanské manželství (v arabských a v některých asijských zemích).

Děti a ti, kdo zůstanou sami

87. Jiná vyslovená otázka se týká dětí odloučených a rozvedených rodičů. Podotýká se, že společnost jim nevěnuje pozornost. Na ně dopadá tíže manželských konfliktů a církev je povolána se o ně starat. I rodiče rozvedených, kteří trpí důsledky jejich rozbitého manželství a často musí zastupovat své děti ve svízelných situacích, musí nacházet u církve podporu. Vůči rozvedeným a odloučeným, kteří zůstávají věrni svému manželskému svazku, se vyžaduje ještě větší pozornost v jejich situaci, kterou často prožívají v samotě a chudobě. Ukazuje se, že i oni jsou „novými chudými“.

Svobodné matky

88. Specifickou pozornost je třeba věnovat matkám, které nemají manžela a o své děti se starají samy. Jejich situace bývá často důsledkem velmi bolestných příběhů, při nichž mnohdy zůstaly opuštěny. Je třeba obdivovat především lásku a odvalu, s níž přijaly život počatý v jejich lůně a s níž se starají o růst a výchovu svých dětí. Ze strany občanské společnosti si zasluhují zvláštní podporu, která by brala v úvahu oběti, jež musí nést. Ze strany křesťanského společenství jim pak musí být věnována taková péče, která jim dá poznat církev jako skutečnou rodinu Božích dětí.

Situace kanonicky neregulérní

89. Ve všeobecnosti se odpovědi ze všech zeměpisných oblastí soustřeďují především na rozvedené a znovu sezdané anebo žijící v nějakém novém svazku. Mezi těmi, kdo žijí v kanonicky neregulární situaci, se setkáváme s postoji, které sahají od nedostatečného povědomí o jejich situaci až po lhostejnost anebo po uvědoměle přijímané utrpení. Postoje rozvedených žijících v novém svazku jsou v různých regionálních kontextech víceméně podobné, zvláště znatelné v Evropě a v Americe, méně v Africe. Některé odpovědi na danou otázku připisují tento stav nedostatečné formaci anebo malé náboženské praxi. V Severní Americe se lidé často domnívají, že církev již není spolehlivým morálním vůdcem, a to především v otázkách rodiny, považovaných za soukromou oblast, o níž si má rozhodovat každý sám.

90. Poměrně značný je počet těch, kdo se o svou neregulární situaci nijak nezajímají. V těchto případech nežadají, aby byli připuštěni ke svátostnému přijímání ani aby mohli slavit svátost smíření. Neregulárnost své situace si často uvědomí až tehdy, když požádají o křesťanskou iniciaci pro své děti anebo přijde-li žádost, aby se zúčastnili křtu nebo biřmování v roli kmotra či kmotry. Problém své neregulární situace někteří objeví, když jako dospělí dojdou k osobní a uvědomělé víře po cestě katecheze nebo takřka katechumenátu. Z pastoračního hlediska je třeba tyto situace považovat za vhodnou příležitost pro začátek cesty k legalizaci, především v případech soužití. Odlišná situace je signalizována z Afriky, a to ani ne tak ve vztahu k rozvedeným žijícím v novém svazku, jako spíše k praxi polygamie. Existují případy konvertitů, kteří se chtějí účastnit na církevním životě, ale je pro ně těžké opustit druhou nebo třetí ženu, když s ní už mají děti.

91. Před samotným utrpením spojeným s nemožností přijímat svátosti ze strany těch, kdo žijí v neregulární situaci, se signalizuje ještě prvotnější bolest, kterou musí na sebe brát církev, totiž bolest spojená s rozpadem manželství a s těžkostí legalizovat tento stav. Některí vyjadřují během takovéto krize touhu obrátit se na církev o pomoc. Jak signalizují různé biskupské konference v Evropě, Africe a Americe, utrpení se často zdá být spojené s rozdílnou úrovní formace. Často se nechápe niterný vztah mezi manželstvím, eucharistií a pokáním. Z toho důvodu se ukazuje jako poměrně těžké pochopit, proč církev nepřipouští k přijímání osoby, které se nacházejí v neregulární situaci. Katechetická příprava na manželství nevysvětluje toto spojení dostatečně. V některých odpovědích (Amerika, východní Evropa, Asie) se zdůrazňuje, že často existuje chybná domněnka, že rozvod jako takový, i když se pak nežije v novém svazku, znemožňuje přístup k přijímání. V takovém případě zůstávají lidé bezdůvodně zbavení svátostí.

92. Bolest způsobená tím, že nemohou přijímat svátosti, je jasně přítomná u těch pokřtěných, kteří jsou si své situace vědomi. Mnozí se cítí být frustrováni a odsunuti na okraj. Některí se ptají, proč se jiné hříchy odpouštějí a proč tento nikoli. Anebo se ptají, proč řeholníci a kněží, kteří dostali dispenz od svých slibů a od kněžských závazků, mohou slavit svatbu a dostávat přijímání, avšak rozvedení a znovu sezdaní nikoli. To vše odhaluje potřebu patřičné formace a informovanosti. V jiných případech se nechápe, jak může být vlastní neregulární situace důvodem, proč se nemohou přijímat svátosti. Spíše se to považuje za vinu církve, která neuznává tyto okolnosti. Registruje se přitom také riziko postoje, který se svátostí dožaduje. Kromě toho se zdá být dosti znepokojující nepochopení církevní disciplíny, pokud v těchto případech odpírá přístup ke svátostem, jako by se jednalo o trest. Mnoho biskupských konferencí navrhuje, aby se lidem v kanonicky neregulárních situacích pomáhalo k tomu, aby „se necítili odloučení od církve. Vždyť jako pokřtění mohou, ba musí mít účast na jejím životě“ (FC 84). Kromě toho existují odpovědi a pozorování některých biskupských konferencí, které kladou důraz na potřebu toho, aby se církev vybavila takovými pastoračními nástroji, jimiž by se otevřela možnost uplatňovat pro nové svazky rozsáhlejší milosrdenství, umírněnost a porozumění.

O přístupu ke svátostem

93. Pokud jde o přístup ke svátostem, setkáváme se u rozvedených a znovu sezdaných věřících s diferencovanými reakcemi. V Evropě (a také v některých zemích Latinské Ameriky a Asie) převažuje tendence vyřešit problém přes některého kněze, který vyhoví žádosti o přístup ke svátostem. V této souvislosti se signalizuje (zvláště v Evropě a v Latinské Americe) různý způsob odpovědi ze strany kněží. Někdy se tito věřící vzdálí od církve nebo přejdou k jiným křesťanským konfesím. V různých, nejen evropských zemích mnoha lidem nepostačuje takovéto individuální řešení, neboť žádají, aby ze strany církve byli ke svátostem připuštěni veřejně. Problém nespočívá ani tak v tom, že nemohou dostávat přijímání, ale ve skutečnosti, že církev je k němu nepřipouští veřejně. Tím se ukazuje, že tito věřící prostě nechtějí, aby se jejich situace považovala za neregulérní.

94. V církevních společenstvích jsou přítomni lidé, kteří se nacházejí v kanonicky neregulérních podmínkách a žádají, aby ve své situaci byli přijati a doprovázeni. K tomu dochází zvláště tehdy, když je snaha vnímat církevní učení jako odůvodněné. Za podobných okolností je možné, aby takoví věřící prožívali svou situaci s podporou Božího milosrdenství, jehož je církev nástrojem. Další pak, jak signalizují některé biskupské konference z euroatlantické oblasti, přijímají závazek života ve zdrženlivosti (srov. FC 84).

95. Mnohé obdržené odpovědi signalizují, že u velkého počtu případů se naráží na jasný požadavek, aby mohli přijímat svátost eucharistie a smíření, a to zvláště v Evropě, v Americe a v některých afrických zemích. Žádost se stává naléhavější především tehdy, když ke slavení svátostí přistupují jejich děti. Někdy touží po přístupu ke svátostem, jako by byli církví „legalizováni“, aby byl eliminován pocit vyloučení nebo odsunutí na okraj. Co se toho týče, někteří navrhují, aby se zvážila praxe některých pravoslavných církví, která – podle jejich mínění – otevírá cestu ke druhému nebo třetímu sňatku, jenž má kající charakter. K tomu se podle zkušeností zemí s pravoslavnou většinou poznamenává, že tato řešení nezabraňují rostoucímu počtu rozvodů. Jiní žádají vyjasnit, zda se jedná o otázku doktrinárního nebo pouze disciplinárního charakteru.

Jiné žádosti

96. V mnoha případech avizovaných zvláště z Evropy a Severní Ameriky se požaduje zjednodušení procedury směřující k nulitě manželství. Naznačuje se přitom nutnost hlouběji se zabývat otázkou vztahu mezi vírou a svátostí manželství, jak vícekrát navrhoval Benedikt XVI. V zemích s pravoslavnou většinou se zaznamenávají případy katolíků, kteří uzavřou nové manželství v pravoslavné církvi, podle praxe tam uplatňované, a pak žádají o přístup k přijímání v katolické církvi. A konečně, v některých žádostech se požaduje upřesnění postupu pro případy smíšených manželství, kdy pravoslavný partner již uzavřel manželství a od pravoslavné církve dostal povolení k druhému sňatku.

O rozloučených a rozvedených

97. V některých odpovědích a pozorováních se uvádí potřeba věnovat větší pozornost odloučeným a rozvedeným, kteří se znovu neprovdali či neoženili a zůstali věrni svému manželskému svazku. Zdá se, že u nich se často k bolesti z rozpadlého manželství přidává utrpení, že je církev vhodně nepřijímá, a proto jsou přehlíženi. Konstatuje se, že i oni mají své těžkosti a potřebují pastorační doprovázení. Rovněž se ukazuje jako důležité ověřit možnost případné nulity manželství, ovšem se zvláštní pozorností ze strany pastýřů, aby nebyly zahajovány kauzy bez pozorného posouzení. Do této situace vstupují žádosti, aby se více prosazovala pastorece smíření, která by usilovala o opětovné spojení manželů žijících odděleně. Někteří upozorňují na to, že odvážné přijetí života v odloučení a věrnost manželskému svazku, poznačená utrpením a samotou, představuje velké křesťanské svědectví.

Zjednodušení manželských kauz

98. Silně se ozývají hlasy žádající o zjednodušení kanonické praxe manželských kauz. Pozice se různí: někteří tvrdí, že urychlení by nebylo platným lékem; jiní, kdo jsou v jeho prospěch, vyzývají ke správnému vysvětlení povahy procesu prohlášujícího nulitu, aby ho věřící mohli lépe pochopit.

99. Někteří vyzývají k opatrnosti a upozorňují na riziko, že takové urychlení se zjednodušením nebo omezením požadovaných kroků by vytvářelo nespravedlnosti a omyly. Vznikal se dojem, že se nerespektuje nerozlučitelnost svátostného manželství. Podporovalo by se zneužívání a bránilo by se formaci mladých k manželství jako závazku na celý život. Posilovala by se představa „katolického rozvodu“. Místo toho navrhuji vychovat dostatečný počet kvalifikovaných osob, které by se kauzami zabývaly. V Latinské Americe, Africe a Asii se prosazuje žádost o zvýšení počtu soudů – chybějících v mnoha oblastech – a o udělení větší pravomoci místním instancím díky lépe formovaným kněžím. Jiné odpovědi zpochybňují možnost urychlení jako důležitou, neboť věřící často uznávají platnost svého manželství, domnívají se, že se jedná o selhání, a žádost o nulitu nepovažují za čestnou. Mnozí věřící však považují své první manželství za platné, protože neznají důvody pro jeho neplatnost. Někdy se u rozvedených objevují těžkosti vracet se do minulosti, která by u nich i u jejich manželského partnera mohla znovu otevřít bolestná zranění.

100. Mnozí prosazují žádosti o urychlení a chtějí zjednodušený a rychlejší kanonický proces, udělení větší pravomoci místnímu biskupovi, ve větší míře přístup laiků jako soudců, omezení finančních nákladů na procesy. Zvláště někteří navrhuji znovu zvážit, zda jsou skutečně potřebné dva shodné rozsudky, alespoň tehdy, pokud nikdo nežádá o odvolání, přičemž povinnost odvolat se v některých případech zůstává obhájci svazku. Rovněž se navrhuje decentralizace třetí instance. Ve všech zeměpisných oblastech se požaduje, aby církevní soudy byly pojímány více pastoračně a lidem věnovaly větší duchovní pozornost.

101. V odpovědích a pozorováních, které berou zřetel na obsáhlost problému pastorační ztroskotaných manželství, se objevuje otázka, zda je možné tomu čelit pouze cestou soudního procesu. Předkládá se návrh řešit to administrativní cestou. V některých případech se navrhuje postupovat tak, aby se ohledně neplatnosti manželství zkoumalo vědomí zainteresovaných osob. Otázkou je, zda ze strany kněží k tomu zmocněných existují pro ověření platnosti manželství jiné pastorační nástroje. Ve všeobecnosti se na tomto poli povzbuzuje k větší specifické formaci pastoračních pracovníků tak, aby mohli věřícím vhodně pomáhat.

102. Vhodnější formace věřících ve věci procesů nulity by v některých případech napomohla eliminovat těžkosti, jako např. obavu rodičů, že neplatné manželství způsobí ztrátu legitimacy jejich dětí – to signalizují některé africké biskupské konference. V mnoha odpovědích se trvá na tom, že urychlení kanonického procesu by bylo užitečné jen tehdy, pokud se přistoupí k integrální pastorační rodiny. Některé asijské biskupské konference signalizují případy manželství s nekřesťany, kteří nechtějí spolupracovat na kanonickém procesu.

Péče v obtížných situacích

103. Pastorační péče vede církve k tomu, aby doprovázela osoby, jejichž manželství ztroskotalo, a pomáhala jim prožívat jejich situaci s Kristovou milostí. Nejbolestnějším zraněním trpí lidé, kteří vstoupí do nového manželství a octnou se v životní situaci, jež jim neumožňuje přístup k přijímání. Církve zajisté nesmí v těchto případech zaujmout postoj soudce, který odsuzuje (srov. papež František, *Homilie z 28. února 2014*), ale postoj matky, která vždy své děti přijímá a léčí jejich rány, aby se uzdravily (srov. EG 139-141). Církve je vyzývána, aby s velkým milosrdenstvím nacházela „přátelské“ formy, jimiž by napomáhala těmto svým dětem na cestě ke smíření. Je důležité vysvětlovat s pochopením a trpělivostí, že

nemožnost přístupu ke svátostem neznamená, že by byli vyloučeni z křesťanského života a ze vztahu s Bohem.

104. V souvislosti s těmito komplexními situacemi zdůrazňuje řada odpovědí, že v diecézích chybí specifická pomoc pro tyto lidi. Mnoho biskupských konferencí připomíná, jak je důležité nabídnout těmto věřícím aktivní účast na životě církve v modlitebních skupinách, při liturgii a charitativních činnostech. Rovněž se uvádějí některé pastorační iniciativy, jako je např. osobní požehnání tomu, kdo nemůže přijmout eucharistii, anebo povzbuzení k účasti dětí na farním životě. Zdůrazňuje se úloha manželských duchovních hnutí, řeholních společenství a farních komisí pro rodinu. Významné je i doporučení k modlitbě za obtížné situace v rámci farní a diecézní liturgie i při všeobecné modlitbě.

Nepraktikující a nevěřící, kteří žádají o sňatek

105. V kontextu různých obtížných situací se církve rovněž táže, jaké pastorační působení by se mělo rozvíjet ve vztahu k pokřtěným, kteří sice nejsou praktikující ani věřící, ale žádají, aby mohli slavit sňatek v kostele. Téměř všechny odpovědi uvádějí, že je mnohem častější případ dvou nepraktikujících katolíků, kteří se rozhodnou pro uzavření církevního sňatku, v porovnání se dvěma výslovně nevěřícími, kteří žádají o tutéž svátost. Tato druhá eventualita, jakkoli není vyloučena, je považována za dosti nepravděpodobnou. Mnohem častější však je žádost o kanonickou svatbu dvou snoubenců, z nichž jeden je katolík, ale často nepraktikující. Důvody, které vedou nepraktikující katolíky, aby kvůli slavení svatby navázali kontakt se svými farnostmi, jsou podle všech odpovědí, jež se tímto tématem zabývají, většinou „estetické“ (atmosféra obřadu, jeho sugestivita, fotografická služba atd.). Stejně tak jsou důvody podmíněny náboženskou tradicí rodin, z nichž snoubenci pocházejí. Slavnostnost a vnější důvody spojené s tradicí často převažují nad liturgií a křesťanskou podstatou toho, co se slaví. Odpovědi jednomyslně poukazují na to, že se jedná o vhodnou příležitost pro evangelizaci této dvojice, a proto doporučují maximální vstřícnost a dostupnost ze strany farářů a pracovníků v oblasti rodinné pastorace.

106. Značný počet odpovědí a ještě více pozorování z různých zeměpisných oblastí uvádí, že příprava na církevní sňatek by neměla zahrnovat jen katechezi, ale má být také příležitostí ke sdílení a k vzájemnému poznávání lidí. Tomu by měli pastýři zvláště napomáhat. Na druhé straně různé odpovědi z Východu i ze Západu zaznamenávají určitou frustraci některých farářů, když často vidí zřejmý neúspěch svého pastoračního úsilí, neboť po svatbě jen velmi nepatrný počet dvojic i nadále udržuje určitý kontakt s příslušnou farností.

107. V mnoha odpovědích si stěžují, že současné způsoby přípravy na manželství jsou velmi nedostačující k tomu, aby představily snoubencům skutečný pohled na víru. Setkání jsou ve většině případů orientována a pojímána výhradně tak, aby posloužila pro přijetí svátosti. Právě proto, že mezi nepraktikujícími se na konci předmanželské formační přípravy konstatovalo vysoké procento návratu k předchozímu způsobu života, ukázala se potřeba – hlavně v Latinské Americe – zlepšit, povzbudit a prohloubit pastoraci a evangelizaci dětí a mládeže všeobecně. Když dvojice nepraktikujících věřících kvůli slavení svatby znovu naváže kontakt s farností, často se ukáže, že doba pro autentický návrat na cestu víry není dostačující, i když se zúčastňovali předmanželských setkání.

108. Podle většiny odpovědí se jako nezbytná jeví potřeba sledovat dvojici i po svatbě pomocí setkání zaměřených na doprovázení. Kromě toho, především biskupské konference ze západní a jižní Evropy, dosti důrazně vyslovily názor, že v případě určité nezralosti snoubenců je potřebné zvážit možnost svatby bez slavení eucharistie. Pokud se ukáže, že dvojice nechápe nebo nepřijímá základní učení církve o dobrou manželství a s tím související závazky, tak by bylo dobré, podle názoru některých episkopátů ze severu Evropy a ze Severní Ameriky, navrhnout jim odsunutí svatby, i když se již předem chápe, že takový návrh způsobí

nedorozumění a nelibost. Takovéto řešení by rovněž s sebou neslo nebezpečí málo milosrdného rigorismu.

109. Některé episkopáty Východní a Jižní Asie sdělují, že jako předběžnou podmínku pro slavení svatby vyžadují aktivní účast na pastoračním životě farnosti. Avšak i zde se ve velmi velkém počtu případů konstatuje, že po obdržení svátosti tato účast ustává. Ve všeobecnosti se už v rámci jednotlivých diecézí hovoří o velké různorodosti ve všem, co se týká péče o předsvatební formační setkání i jejich přípravy a organizace. Téměř vždy se vše svěřuje více nebo méně vydařeným iniciativám jednotlivých pastýřů. Jedna evropská biskupská konference formou sledu několika programatických sloves pojednává o způsobu, jímž by se měla konat přípravná předsvatební setkání: navrhovat a nenařizovat, doprovázet a nikam netlačit, zvát a neodpuzovat, vyvádět z klidu a nikdy nezklamat.

B. O svazcích osob stejného pohlaví

Občanské uznání

110. Odpovědi biskupských konferencí o svazcích osob stejného pohlaví odkazují na církevní učení: „Neexistuje žádný, ani vzdálený důvod pro to, aby se připodobňovaly nebo stanovovaly analogie mezi homosexuálními svazky a Božím záměrem s rodinou a s manželstvím. ... nicméně muži a ženy s homosexuálními tendencemi ‚mají být přijímáni s úctou, soucitem a citlivostí. Je třeba se vyhnout jakémukoli náznaku jejich nespravedlivé diskriminace“ (KNV, *Úvahy k plánům právního uznání svazků mezi homosexuálními osobami*, 4). Z odpovědí lze vidět, že uznání svazků mezi osobami stejného pohlaví občanskými zákony z velké části závisí na sociálně-politickém, náboženském a politickém prostředí. Biskupské konference signalizují trojí stanovisko. U prvního převládá represivní a penalizující postoj vůči homosexualitě ve všech jejích podobách. To platí především tam, kde jsou veřejné projevy homosexuality občanskými zákony zakázány. Některé odpovědi naznačují, že i v tomto prostředí existují formy duchovního doprovázení jednotlivých homosexuálních osob, které hledají u církve pomoc.

111. Podle druhého stanoviska je fenomén homosexuality prezentován proměnlivě. Homosexuální chování se netrestá, ale je tolerováno, jen pokud není viditelné na veřejnosti. V tomto prostředí obvykle neexistuje občanské zákonodárství týkající se svazků mezi osobami stejného pohlaví. Avšak, zvláště na Západě, existuje v politických kruzích rostoucí tendence ke schválení zákonů umožňujících registrované svazky anebo takzvaná manželství mezi osobami stejného pohlaví. Na podporu takového pohledu se uvádějí důvody zamezující diskriminaci. Je to postoj, který je věřícími a velkou částí veřejného mínění ve střední a východní Evropě přijímán jako vnucovaný cizorodou politikou nebo kulturou.

112. Třetí postoj vede k tomu, že státy zavádějí zákonodárství, které uznává civilní svazky anebo manželství mezi homosexuálními osobami. Existují země, kde lze hovořit o skutečné redefinici manželství, podle níž se pohled na dvojici redukuje na několik právních aspektů, jako je rovnost práv a „nediskriminace“. Neexistuje zde konstruktivní dialog o antropologických otázkách s tím souvisejících a do centra se neklade integrální dobro lidské osoby, zvláště integrální dobro dětí, nacházejících se uvnitř těchto svazků. Tam, kde před zákonem existuje zrovnoprávnění mezi heterosexuálním a homosexuálním manželstvím, stát často umožňuje

adopci dětí (přirozených dětí jednoho z partnerů anebo dětí narozených umělým oplodněním). Tento postoj je přítomný zvláště v anglofonní oblasti a ve střední Evropě.

Hodnocení místními církvemi

113. Všechny biskupské konference se vyjádřily proti „redefinici“ manželství mezi mužem a ženou prostřednictvím zavedení nové legislativy, která umožňuje svazek dvou osob stejného pohlaví. Existují bohatá svědectví biskupských konferencí o hledání rovnováhy mezi učením církve o rodině a ohleduplným a neodsuzujícím postojem ve vztahu k lidem, kteří žijí v takových svazcích. Celkový dojem je takový, že extrémní reakce vůči těmto svazkům, ani vlídné přijímání, ani neústupnost neusnadňují rozvoj účinné pastorace, která by byla věrná církevnímu magisteriu i milosrdná vůči zainteresovaným osobám.

114. Faktorem, jenž je nepochybně výzvou pro pastorační činnost církve a který komplikuje hledání rovnovážného postoje v této oblasti, je prosazování *genderové* ideologie. V některých oblastech má tendenci ovlivňovat i oblast primární výchovy a propaguje mentalitu, která pod rouškou odstranění homofobie ve skutečnosti předkládá rozvrat sexuální identity.

115. O svazcích mezi osobami stejného pohlaví poskytují mnohé biskupské konference rozličné informace. V zemích, kde existuje zákonodárství o občanských svazcích, se mnozí věřící vyjadřují ve prospěch ohleduplného a neodsuzujícího postoje vůči těmto lidem a ve prospěch pastorace, která by se snažila je přijímat. To však neznamená, že by věřící byli nakloněni zrovnoprávnění mezi heterosexuálním manželstvím a občanskými svazky mezi osobami stejného pohlaví. Některé odpovědi a pozorování vyslovují obavu, že přijetí osob žijících v takových svazcích do církevního společenství by mohlo být chápáno jako uznání jejich svazků.

Některá pastorační usměrnění

116. Co se týče možností pastorace těchto osob, je třeba rozlišovat na jedné straně mezi takovými, pro něž to bylo osobní a často protrpěné rozhodnutí, které prožívají citlivě, aby nedávali druhým pohoršení, a na druhé straně mezi postoji aktivního prosazování reklamou, v tomto směru často agresivní. Mnoho biskupských konferencí zdůrazňuje, že se jedná o poměrně nový fenomén, a proto pro něj neexistují pastorační programy. Některé připouštějí určitou svízele před problémem, že mají spojovat milosrdné přijetí lidí a prosazování morálního učení církve s vhodnou pastorační péčí, která zahrnuje všechny dimenze lidské osoby. Odněkud přicházejí doporučení, aby se identita osoby neztotožňovala s výrazy „gay“, „lesba“ nebo „homosexuál“.

117. Mnohé odpovědi a pozorování vyžadují teologické hodnocení prováděné ve spojení s vědami o člověku, které by rozvíjelo diferencovanější pohled na homosexualitu. Nechybějí ani žádosti o prohloubení antropologického a teologického pohledu na lidskou sexualitu a na sexuální rozdílnost mezi mužem a ženou, které by dokázaly čelit *genderové* ideologii; toho by se podle nich měly ujmout specializované instituce, jako např. Papežská akademie pro vědu a Papežská akademie pro život.

118. Velkou výzvou se stane rozvoj pastorace, která by dokázala udržet správnou rovnováhu mezi milosrdným přijetím lidí a jejich postupným doprovázením k autentické lidské a křesťanské zralosti. V tomto směru poukazují některé biskupské konference na určité organizace jako na zdařilé vzory pro takovou pastoraci.

119. Jako stále naléhavější výzva se ukazuje sexuální výchova v rodinách a ve školních zařízeních, a to zvláště v zemích, kde stát má tendenci prosazovat do škol jednostranný a ideologický pohled na identitu rodu (rod jako *gender* – pozn. překl.). Ve školách a ve farních

společenstvích by se měly zahájit formační programy, které by mladým předkládaly adekvátní pohledy na afektivní a křesťanskou zralost a které by se zabývaly i fenoménem homosexuality. Z pozorování zároveň vyplývá, že v církevní praxi ještě neexistuje shoda na konkrétních způsobech přijetí lidí žijících v takových svazcích. Prvním krokem tohoto postupného procesu by měla být informovanost a stanovení rozlišovacích kritérií, a to nejen na úrovni kněží a pastoračních pracovníků, ale i na úrovni církevních skupin a hnutí.

Předávání víry dětem ve svazcích osob stejného pohlaví

120. Je třeba zdůraznit, že obdržené odpovědi se vyslovují proti zákonům umožňujícím adopci dětí osobami stejného pohlaví, žijícími spolu ve svazku, neboť v tom vidí ohrožení integrálního dobra dítěte, které má právo mít otce i matku, jak nedávno připomněl papež František (srov. *Projev k delegaci Mezinárodního katolického úřadu pro dítě*, 11. dubna 2014). Avšak v případech, že osoby žijící v těchto svazcích žádají o křest dítěte, odpovědi téměř jednomyslně zdůrazňují, že má být přijato se stejnou péčí, něhou a starostlivostí jako ostatní děti. Mnoho odpovědí naznačuje, že by bylo užitečné obdržet konkrétnější pastorační směrnice pro takovéto situace. Je zřejmé, že církev má povinnost ověřit si reálné podmínky s ohledem na předávání víry dítěti. V případech, že nastávají oprávněné pochybnosti o schopnosti osob stejného pohlaví poskytovat dítěti účinnou křesťanskou výchovu, má se zabezpečit vhodná pomoc, jak se to ostatně vyžaduje od každé dvojice, která žádá o křest dítěte. Takováto pomoc by mohla přijít také od ostatních osob přítomných v jejich rodinném a společenském okruhu. V těchto případech má farář zvláště pečovat o přípravu na eventuální křest dítěte a speciální pozornost je třeba věnovat výběru kmotra a kmotry.

III. ČÁST OTEVŘENOST PRO ŽIVOT A ZODPOVĚDNOST ZA VÝCHOVU

I. kapitola Pastorační výzvy týkající se otevřenosti pro život

121. Pokud jde o téma otevřenosti pro život, v posledních desetiletích byly vzneseny radikální námitky. V této oblasti se dotýkáme velmi intimních životních pohledů a rozměrů, u nichž se zaznamenávají podstatné rozdílnosti mezi křesťanským pohledem na život a na sexualitu a silně sekularizovaným stanoviskem. Ostatně už Pavel VI. si při zveřejnění encykliky *Humanae Vitae* byl dobře vědom těžkostí, které její uplatňování může během času způsobit. Ve svém dokumentu např. píše: „Je možné předvídat, že snad toto učení nebude všemi přijímáno bez obtíží. Je tolik kritických hlasů, zesilovaných moderními sdělovacími prostředky, které jsou v rozporu s hlasem církve. Církev však nepřekvapuje, že se – podobně jako její Božský Zakladatel – stala ‚znamením odporu‘. Nevzdává se však kvůli tomu své povinnosti pokorně a pevně hlásat celý mravní zákon jak přirozený, tak evangelijní“ (HV 18).

122. Encyklika *Humanae Vitae* měla zajisté prorocký význam, když potvrzovala nerozlučitelné spojení mezi manželskou láskou a předáváním života. Církev je povolána, aby hlásala plodnost lásky ve světle takové víry, která „pomáhá pochopit plození potomků v celé jeho hloubce a bohatství, protože v něm dává poznat tvořivou lásku, která nám dává a svěřuje tajemství nového člověka“ (LF 52). Mnohé z těžkostí zaznamenaných v odpovědích a pozorováních vyzdvihují nesnáz dnešního člověka ve vztahu k otázkám citů, zrození života, vzájemnosti mezi mužem a ženou, otcovství a mateřství.

Znalost a přijímání církevního učení o otevřenosti pro život

123. Odpovědi na otázky týkající se znalosti církevní nauky o otevřenosti manželů pro život se zvláštním důrazem na encykliku *Humanae Vitae* realisticky popisují skutečnost, že encyklika není ve velké většině případů známá ze své pozitivní stránky. Ti, kdo prohlašují, že ji znají, většinou patří k církevním sdružením a skupinám zvláště se angažujících návštěvami ve farnostech anebo krácejí cestou rodinné spirituality. Z velké většiny došlých odpovědí vyplývá, že morální hodnocení různých metod regulace porodnosti se dnes běžnou mentalitou vnímá jako vměšování do intimního života dvojice a jako omezování autonomie svědomí. Nepochybně existují ve vztahu k tomuto tématu diferencované postoje a různost v chování mezi věřícími podle zeměpisných a sociálních oblastí i mezi těmi, kdo jsou ponořeni do silně sekularizované a technicistní kultury, a mezi lidmi žijícími v jednoduchých rurálních podmínkách. Mnoho odpovědí vyslovuje dojem, že pro nemálo katolíků pojem „zodpovědné otcovství a mateřství“ zahrnuje společnou zodpovědnost zvolit si pro regulaci porodnosti nejvhodnější metodu podle svého svědomí na základě celé série kritérií, která sahají od účinnosti až po fyzickou snesitelnost a jsou dána jejich reálnou uskutečnitelností.

124. Především se v pozorováních zdůrazňuje, jak je těžké rozlišení mezi přirozenými metodami řízení plodnosti a antikoncepcí, neboť v médiích se tento rozdíl obvykle vyjadřuje jako „přirozené“ a „ne přirozené“ metody antikoncepce. Na základě toho se chápe, proč lze takové rozlišení vnímat jako bezdůvodné a proč se „přirozené“ metody považují prostě jako neúčinné a nepoužitelné. Přirozené metody řízení plodnosti však nejsou přirozenými „technikami“, jež se používají pro vyřešení nějakého problému, ale respektují „ekologii člověka“, důstojnost pohlavního vztahu mezi manžely a začleňují se do vize manželství otevřeného pro život. V tomto smyslu se odlišují od antikoncepce a zkušenost prokazuje účinnost jejich použití.

125. Odpovědi a pozorování ukazují, jak silně je vnímán rozdíl mezi „potratovými“ a „nepotratovými“ metodami antikoncepce. Ten bývá často kritériem používaným pro posouzení morální úrovně různých metod. Kromě toho lze v došlých odpovědích a především v různých pozorováních zaznamenat těžkosti spojené s ochranou proti AIDS/HIV. Problém se ukazuje jako závažný v některých oblastech světa, kde je tato nemoc velmi rozšířená. Pociťuje se potřeba, aby postoj církve vůči tomu byl lépe vysvětlen, především z důvodu občasného mediálního karikujícího zjednodušování. Právě kvůli tomu, aby obstál personalistický a vztahový pohled, se ukazuje jako potřebné neomezovat tuto otázku jen na čistě technickou problematiku. Jedná se o to být nablízku dramátům, která hluboce poznamenávají život bezpočtu lidí, a posilovat skutečně lidský způsob manželského života v často tvrdých situacích, vyžadujících náležitou péči a upřímný respekt.

Některé příčiny obtížného přijetí

126. Všechny odpovědi vedou ke zdůraznění toho, že těžkosti s přijetím církevního poselství o plodné lásce mezi mužem a ženou souvisejí s velikou rozdílností mezi církevním učením a výchovou poskytovanou v občanské sféře. Je tomu tak především v zeměpisných oblastech více poznamenaných sekularizací. Odpovědi došlé od biskupských konferencí kladou hlavní důraz na zásadně se lišící antropologii. Ukazují se veliké těžkosti s přiměřeným vysvětlením vztahu mezi křesťanskou antropologií a smyslem pro přirozené řízení porodnosti. Zredukování celé problematiky na kazuistiku neprospívá takovému prosazení vize křesťanské antropologie v širokém smyslu. Často se ukazuje, že převládající mentalita chvatně odmítá církevní učení jako zaostalé, aniž by docházelo k porovnání s jeho motivací a s jeho pohledem na člověka a na lidský život.

127. V některých odpovědích se spojuje rozšíření antikoncepční mentality s masivní přítomností *genderové* ideologie, která má tendenci modifikovat některá základní antropologická uspořádání, mezi nimi i vědomí těla a sexuální odlišnosti. Nahrazuje je myšlenkou rodové (*genderové*) orientace, jež vede až k rozvrácení sexuální identity. K tomu se ozývají mnohé hlasy, které vyžadují, aby se od všeobecného odsouzení takovéto stále více

se vzrůstající ideologie přešlo k fundované odpovědi na tyto názory, dnes kapilárně pronikající do mnoha západních společností. V tomto smyslu diskreditace církevních pozic ve věci otcovství a mateřství není ničím jiným než prvkem antropologické proměny, kterou prosazují rozmanité, velmi mocné skupiny. Odpověď se proto nesmí týkat jen otázky antikoncepce nebo přirozených metod, ale musí se klást na rovinu nepopíratelné lidské zkušenosti lásky a musí odkrývat skutečnou hodnotu rozdílnosti, která poznačuje celý lidský život a jeho plodnost.

Pastorační návrhy

128. Z pastoračního hlediska mnohé odpovědi poukazují na potřebu většího rozšíření nauky encykliky *Humanae Vitae*, a sice představované novým jazykem a s odpovídající antropologickou vizí. Nelze se přitom omezovat jen na předmanželské kurzy, ale je třeba jít cestou dlouhodobé výchovy k lásce. Některé odpovědi navrhují, aby výuka přirozených metod řízení porodnosti probíhala ve spolupráci s osobami skutečně k tomu připravenými, jak z hlediska lékařského, tak i pastoračního. Za tím účelem se trvá na spolupráci s univerzitními centry zaměřenými na studium a hlubší poznání těchto metod, s dosahem na povznesení ekologické vize člověka. Ze stejného důvodu se navrhuje dát těmto tématům větší prostor i v seminářích při formaci budoucích kněží, neboť duchovní nejsou často připraveni čelit těmto otázkám a někdy předkládají nepřesná nebo zavádějící usměrnění.

O svátostné praxi

129. V oblasti pastoračních návrhů týkajících se otevřenosti pro život se objevuje otázka svátostné praxe, jednak pokud jde o svátost smíření i o účast na eucharistii. Odpovědi jsou vesměs zajedno v tom, že v silně sekularizovaných regionech manželé obvykle nepovažují používání antikoncepce za hřích. V důsledku toho to nebývá předmětem zpovědi a k eucharistii se přistupuje bez problémů. Na rozdíl od toho se zdůrazňuje, že mezi věřícími přetrvává vědomí potratu jako velmi těžkého hříchu, který zůstává předmětem zpovědi. Některé odpovědi prohlašují, že „zpytování svědomí“ dnešních křesťanských manželských dvojic se soustřeďuje na vztah mezi manžely (nevěrnost, nedostatek lásky) a aspekty otevřenosti pro život se spíše zanedbávají. To je důkazem pro nedostatečnost, s níž se často vnímá vztah mezi věrným sebedarováním druhému a plozením života. Odpovědi rovněž zdůrazňují, že pastýřský postoj kněží k těmto tématům je velmi různorodý: někteří zaujímají stanovisko porozumění a doprovázení, jiní, naproti tomu, jsou velmi neústupní, anebo, naopak, laxní. Tím se jen potvrzuje potřeba revidovat formaci kněží pro tyto aspekty pastorační praxe.

Napomáhat mentalitě otevřené pro život

130. V některých částech světa způsobily antikoncepční mentalita a rozšíření individualistického antropologického modelu silný demografický pokles, jehož sociální a lidské důsledky se neberou dostatečně v úvahu. Politika směřující k populačnímu úbytku mění kvalitu vztahů mezi manžely i mezigenerační vztahy. Proto se v rámci pastorační zodpovědnosti církve nabízí úvaha, jak podpořit mentalitu větší otevřenosti pro život.

131. Mnoho odpovědí a pozorování zdůrazňuje spojitost mezi otevřeností pro život a sociální a pracovní otázkou. Napomáhání porodnosti se jeví být vnitřně spojeno s podmínkami, které mladým manželským párům umožňují svobodnou, zodpovědnou a nerušenou volbu rodit a vychovávat děti. Stran toho se zdají být rozhodujícími podmínkami mateřské školy, flexibilní pracovní doba, rodičovská dovolená a snadný nový nástup do práce. V tomto smyslu existuje občanská zodpovědnost křesťanů při prosazování zákonů a struktur, které by napomáhaly pozitivnímu přístupu k rodičovskému životu. Z čistě pastoračního hlediska poukazují odpovědi na užitečnost rodinných poradců, kteří jsou napojeni na diecézi a na sdružení rodin a mohou dosvědčovat, jak krásné a hodnotné je být otevřeni pro život. Doporučuje se, aby synoda pomohla znovuobjevit hluboký antropologický smysl morálky manželského života, který se bez

jakéhokoli moralismu jeví jako upřímná tendence k prožívání náročné křesťanské lásky mezi mužem a ženou, se zřetelem na ještě větší lásku, jež dokáže „dát život za své přátele“ (Jan 15, 13). Nechyběly ani odpovědi, které vyzývaly ke znovuobjevení smyslu pro manželskou čistotu ve vztahu ke zkušenosti autentické zamilovanosti.

II. **Církev a rodina před výchovnými problémy**

kapitola

a) Výchovné problémy všeobecně

Výchovný problém a dnešní rodina

132. V oblasti výchovy musí rodina čelit mnoha problémům. Rodiče se před touto úlohou často cítí být nepřipraveni. V poslední době se magisterium naléhavě vyslovovalo k důležitosti výchovy, pro niž rodiče ve svém manželství dostávají jedinečnou milost. V odpovědích a pozorováních bylo zdůrazňováno, že výchova musí být integrální a má vzbuzovat velkou otázku pravdy, jež může člověka uvádět na životní cestu (srov. Benedikt XVI., *Projev z 21. ledna 2008*) a jež se stále rodí v nitru lásky, počínaje zkušeností té lásky, jakou pociťuje dítě přijaté svými rodiči (Benedikt XVI., *Projev z 23. února 2008*). Výchova spočívá v rozsáhlém a zevrubném uvedení do globální skutečnosti a zvláště do života společnosti; je primární zodpovědností rodičů, což musí stát respektovat, chránit a prosazovat (srov. GE 3; FC 37). Papež František podtrhl důležitost výchovy při předávání víry: „Podle slov svatého Augustina je povoláním rodičů nejen rodit děti k životu, ale také je přivádět k Bohu, aby byly křtem znovuzrozeny jako Boží děti a obdržely dar víry“ (LF 43).

Předávání víry a křesťanská iniciace

133. Pastorační aktivita církve je povolána k tomu, aby pomáhala rodinám v jejich výchovné úloze, počínaje křesťanskou iniciací. Katecheze a formace ve farnosti jsou nezbytnými nástroji, které rodinu podporují v jejím výchovném úkolu, především při přípravě na křest, biřmování a eucharistii. Po boku rodiny a farnosti se registruje plodné svědectví různých hnutí rodinné spirituality a laických sdružení. V jejich nitru se stále více rozvíjí „ministerium manželské dvojice“, které prostřednictvím osobních a rodinných setkání, především pěstováním modlitby, formuje rodiny tak, aby rostly jako domácí církev.

134. Křesťanská výchova v rodině se uskutečňuje především skrze svědectví předávané rodiči jejich dětem. Některé odpovědi připomínají, že metoda předávání víry se v čase nemění, i když se přizpůsobuje okolnostem. Je to cesta posvěcování ve dvojici, osobní i rodinná modlitba, naslouchání Slovu a svědectví lásky. Tam, kde se žije tímto životním stylem, je předávání víry zajištěno, i pokud jsou děti vystaveny opačným tlakům.

Některé specifické těžkosti

135. Problém křesťanské výchovy a předávání víry je v mnoha zemích často poznamenán hlubokou změnou mezigeneračních vztahů, která podmiňuje sdělování hodnot rodinného života. V minulosti byl tento vztah založen na životě víry sdílené a předávané jako dědictví z jedné generace na druhou. Všechny episkopáty a mnohá pozorování vyzdvihují hluboké změny, k nimž došlo a které mají vliv na zodpovědnost za výchovu v rodině. Rovněž je nezbytné zaznamenat rozdílnosti v souvislosti s přetrvávající přítomností tradičních prvků v dané společnosti anebo s postupem procesu sekularizace. Episkopáty západní Evropy připomínají, že v 60. a 70. létech minulého století došlo k silnému mezigeneračnímu konfliktu. Možná i pod vlivem těchto zkušeností jsou dnešní rodiče velmi opatrní v tom, aby nutili děti k náboženské praxi. Právě v této oblasti je patrná snaha vyhnout se konfliktům místo toho, aby se jim čelilo. V náboženských otázkách se krom toho samotní rodiče cítí často nejistí, takže při

předávání víry zůstávají mnohdy beze slov a tento úkol, i když ho považují za důležitý, delegují na náboženské instituce. Zdá se, že v tom se potvrzuje nestálost rodičů, a zvláště mladých rodičů, předávat dar víry s radostí a s přesvědčením.

136. V odpovědích se zdůrazňuje, že katolické školy různých stupňů plní důležitou úlohu při předávání víry mladým a jsou velmi nápomocné rodičům v jejich výchovné úloze. Doporučuje se, aby byly posilovány a podporovány celým církevním společenstvím. To se ukazuje jako důležité především v situacích, kdy stát zvláště agresivně zasahuje do výchovných procesů a snaží se vyřadit rodinu z její zodpovědnosti za výchovu. V tomto smyslu vyjadřuje katolická škola svobodu výchovy tím, že uplatňuje nárok na primát rodiny jako skutečného subjektu ve výchovném procesu, s nímž mají ostatní hráči na výchovném poli být v souladu. Vyžaduje se větší spolupráce mezi rodinami, školami a křesťanskými společenstvími.

137. Úloha rodiny při předávání víry a výchově k ní se vnímá jako ještě důležitější v oblastech, kde jsou křesťané v menšině, jak to připomínají episkopáty z Blízkého východu. Bolestnou zkušenost avizují odpovědi přicházející ze zemí východní Evropy, kde nejstarší generace prožily svůj život v socialismu a křesťanské základy dostaly ještě před příchodem tohoto režimu. Naproti tomu mladá generace vyrostla v postkomunistickém ovzduší, silně poznamenaném procesy sekularizace. To vše ovlivnilo předávání víry negativně. Mladé generace jsou však citlivé především na příklad a svědectví rodičů. Obvykle nejaktivnější ve snaze předávat víru mladým generacím jsou rodiny, které patří k církevním hnutím. Některé odpovědi uvádějí určitý výchovný paradox týkající se víry: v některých případech to nejsou rodiče, kdo předává víru dětem, ale naopak děti, jež ji přijaly, ji sdělují svým rodičům, kteří opustili náboženskou praxi.

b) Křesťanská výchova v obtížných rodinných situacích

138. Jestliže se předávání víry a křesťanská výchova jeví jako neoddělitelné od autentického svědectví života, je pochopitelné, že obtížné situace v rodinném společenství vyostřují komplikovanost výchovného procesu. V tomto smyslu je třeba větší pastorační pozornost při křesťanské výchově věnovat těm rodinám, jejichž děti mohou zvláště pociťovat dopad situace svých rodičů, definované jako neregulérní. Tady je žádoucí používat výrazy, které nevytvářejí vzdálenost, ale působí začlenění, a mohou lépe vytvářet prostor pro přijetí, lásku a doprovázení ze strany církve tak, aby především u dotyčných dětí a mládeže nevznikala představa odmítání nebo diskriminace jejich rodičů; musí vědět, že „neregulérní“ je jejich situace, nikoli samotné osoby.

Všeobecné vidění situace

139. Současné panoráma výchovy je poněkud komplexní a proměnlivé. Existují oblasti, kde se katolická víra i nadále setkává s plným souhlasem, ale kde počet dětí narozených a vyrostlých v regulérních rodinách zřetelně klesá. V jiných oblastech musí místní církve čelit jiným výchovným problémům v prostředí, kde nejsou přípustné mimomanželská soužití, homosexualita nebo občanské sňatky. V různé síle se však církve všude setkává s obtížnými nebo neregulérními situacemi. Tento jev roste i tam, kde je dosud značná přítomnost rodinných jader s oběma rodiči spojenými církevním sňatkem.

140. Z odpovědí vyplývají tři prvky týkající se neregulérních situací a jejich dopadu na výchovu. Pokud jde o svazky osob stejného pohlaví, z odpovědí se ukazuje, že tento jev, zatím omezený na „liberálně pokrokové“ země, v daném okamžiku nevyvolává specifické pastorační otázky. Některá pastorační usměrnění již byla zmíněna na konci II. části. Druhý prvek, který je třeba vzít v úvahu, je existence a nárůst rodin s jedním rodičem; často se jedná o matky pečující v podmínkách chudoby o nezletilé děti. Tento fenomén je výzvou vyžadující pozornost především u církví v Latinské Americe a v Asii, kde jsou tyto matky nezdědka nuceny delegovat výchovu svých dětí na rodinné klany. Na třetím místě má velkou důležitost fenomén „děti

z ulice“ v jižní části světa, jež jsou odkázány samy na sebe kvůli rodičům žijícím v těžké situaci, nebo jsou sirotky, protože rodiče násilně zahynuli, a často bývají svěřeny prarodičům.

Žádosti směřované na církev

141. Všeobecně se z analýzy odpovědí dá odvodit, že se rodiče v neregulérních situacích obracejí na církev s velmi diferencovanými postoji v závislosti na cítění a motivacích, jež je k tomu vedou. Někteří v sobě uchovávají velkou úctu a důvěru k církvi; jiní, naopak, zastávají negativní postoj z důvodu zahanbení kvůli svým rozhodnutím, která přijali; někdo jiný zase váhá přiblížit se ze strachu, že bude odmítnut nebo postaven na okraj. Někteří se domnívají, že církevní společenství je může pochopit a shovívavě přijmout i přes jejich ztroskotání a těžkosti; jiní posuzují církev jako instituci, která se příliš vměšuje do životního stylu lidí, anebo jsou přesvědčeni, že je jakýmsi poručníkem, který má zajistit výchovu a doprovod, ale neklást přitom přílišné nároky.

142. Hlavní a nejrozšířenější požadavek, s nímž se rodiče v těchto situacích obracejí na místní církev, je udělení svátostí dětem, zvláště pak křtu a prvního svatého přijímání. Mají však zřetelnou těžkost s tím, aby přiznali patřičnou důležitost a pravou hodnotu náboženské formaci a účasti na farním životě. Mnozí vědí, že podmínkou pro přijetí svátostí je katecheze, ale spíše než jako šanci ji chápou jako povinnost, formalitu nebo nutný kompromis, aby dítě mohlo dostat to, o čem žádali. Odpovědi ukazují, že je zde velká zdrženlivost a nezájem ze strany rodičů o účast na křesťanské formaci nabízené společenstvím. Výsledkem je, že rodiče se často z časových nebo pracovních důvodů vyhýbají účasti na přípravě plánované pro děti i pro ně; ve skutečnosti se ale jedná o nedbalost a snahu najít pohodlnější a rychlá řešení. Někdy také vůči požadavkům katechetů prokazují negativní postoje. V jiných případech je očividná jejich lhostejnost, protože při jakémkoli podnětu zůstávají vždy pasivní a neangažují se pro náboženskou výchovu svého dítěte.

143. Z analýzy údajů vyplývá, že mnozí z těchto rodičů, jakož i velká část katolických rodičů žijících v regulérních manželstvích, žádají o uvedení do svátostí pro své děti kvůli tomu, aby vyhověli zvyklosti a typickému úzu ve společnosti. Pro mnohé svátost stále představuje tradiční slavnost, kterou žádají spíše z důvodu konformity a rodinného a společenského zvyku než z přesvědčení. Avšak jsou i rodiče, kteří si upřímně přejí odevzdat dětem víru, a proto se účastní formace, kterou farnost nabízí s ohledem na udílení svátostí. Někdy i oni sami žádají o pomoc, aby se dostali ze situací, které je oslabují, a jsou připraveni nastoupit na autentickou duchovní cestu; přejí si aktivně se podílet na životě církve a zúčastnit se spolu s dětmi katechetické přípravy k přijetí svátostí. Nejsou vzácné ani případy, kdy rodiče objeví ryzejší podobu víry, a někdy dokonce po létech soužití požádají o svatbu.

144. V odpovědích byly evidovány i žádosti jiného druhu, které církvi předkládají rodiče žijící v neregulérních situacích. Ve specifických kulturních prostředích se stává, že žádají o svátosti pro děti z pověřčivých důvodů anebo aby se obešlo setrvávání v pohanství. Za jiných okolností se obracejí na místní kněze pouze kvůli žádosti o ekonomickou nebo výchovnou pomoc. Především ve více sekularizovaných zemích se všeobecně snižuje počet žádostí o biřmování pro děti. Šíří se myšlenka, že je dobře nechávat dětem svobodu a zodpovědnost, aby ony samy začaly přípravu na iniciaci ke křesťanskému životu. Jako problematické se ukazuje, pokud se rozvedení rodiče neshodují v tom, zda má dítě nastoupit přípravu na křesťanskou iniciaci. V těchto případech je církev povolána, aby skrze porozumění a dialog sehrávala důležitou zprostředkující úlohu.

145. Pokud jde o žádost o náboženskou výuku pro děti, je vidět z došlých odpovědí a pozorování dvojitý přístup. Na jedné straně jsou případy, které vidí jako dobré buď využívat, nebo nevyužívat možnost výuky katolického náboženství kromě farnosti i ve škole. O tuto možnost obvykle žádají i rodiče, kteří žijí v neregulérních situacích, a zvláště v Evropě i mnozí

nekatolíci a nepokřtění. Během posledních let vzrostl v některých oblastech Evropy počet zapsaných na výuku katolického náboženství ve veřejných školách. Na druhé straně existují soustavy základních škol (jako např. australská), které nabízejí možnost dobré výchovy ve víře a náboženského vzdělání. V těchto případech mnozí rodiče žijící v neregulérních situacích, kteří mají pokřtěné dítě, rádi využívají možnosti účastnit se programů křesťanské výchovy, nabízených v samotné škole. Tyto programy připravují k přijetí svátostí bez povinnosti zúčastnit se katechetických kurzů ve farnosti. Ještě jiná situace je u katolických škol a katolických kolejí, přítomných a aktivních na všech kontinentech. Tam se mohou děti rodičů žijících v neregulérních situacích zapsat bez problémů. A je to skutečně tak, že se na ně obracejí rádi, protože vědí, že se jim při výchově dětí dostane podpory a spolupráce. V Africe představují katolické školy důležitá místa pro křesťanskou výchovu dětí. Odpovědi se málokdy zabývaly tématem, jaký je dopad výuky katolického náboženství na průběh výchovy k víře. Jsou signalizovány pokusy o propojení farní katecheze, školních činností a náboženské výuky s převažující aktivitou na tomto poli. Tento způsob by se mohl upřednostňovat zvláště tam, kde se výuka katolického náboženství omezuje na intelektuální oblast.

Odpovědi místních církví

146. Místní církve se nasazovaly pro doprovázení rodin a spolu s nimi i těch, kdo žijí v neregulérních situacích. Pokud se rodiče, obvykle poté, co se vzdělali od církve, znovu k ní přiblíží a žádají od církevního společenství o přípravu ke svátostem pro své děti, nejbližším přístupem, zaznamenaným v odpovědích, je jejich přijetí bez předsudků. To znamená, že úcta, laskavá otevřenost a naslouchání lidským a duchovním potřebám se jeví jako zásadní postoje pro vytváření prostředí příznivého pro předávání evangelního poselství. Jako účinné a významné zkušenosti zaměřené na podporu návratu těchto rodičů byly akcentovány: společné a rodinné katecheze, hnutí na podporu pastorace manželů, nedělní mše, návštěvy v rodinách, modlitební skupiny, lidové misie, život základních církevních společenství, skupiny biblického studia, pastorační aktivity církevních hnutí, křesťanská formace otevřená rodičům mladších i starších dětí, navštěvujících početné koleje a centra katolické výchovy (především v Latinské Americe). Mnohokrát jsou to děti, kdo evangelizují své rodiče.

147. Navzdory tomu, co bylo řečeno, nemálo odpovědí konstatuje, že současná církevní pastorace není vždy schopna vhodným způsobem stát nablízku těmto specifickým rodinným situacím. Pastorační činnost by potřebovala obnovu, kreativitu a radost, aby měla větší dopad a byla iniciativnější ve vytváření vzájemně se prolínajícího vztahu mezi formací dětí, formací rodičů ve víře a životem ve společenství. Existují nové iniciativy, které se ubírají tímto směrem: formační, modlitební a duchovní setkání určená pro rodiče, probíhající často současně se svátostnou katechezí pro děti; „školy pro rodiče“; katechetické programy o rodinné a sexuální morálce; slavení svatby více snoubeneckých dvojic najednou (*mass-marriage*) s cílem vyrovnat se také s finanční otázkou, která někdy brzdí a brání vyslovení žádosti o svátost manželství (např. v Nigérii a jižní Africe). Někteří tvrdí, že se zatím jedná o ne plně propracované nabídky.

148. Z dotazníkových odpovědí vyplývá, že doprovázení rodičů na jedné straně závisí na dostupnosti a starostlivosti místních kněží a na schopnosti zaangažovat co nejvíce celé farní společenství. Např., podle německých odpovědí, se jak o děti, tak i o rodiče stará skupina katechistů, kteří je doprovázejí po celou dobu katechetické přípravy. Ve větších městech je těžší dosáhnout personalizovaného pastoračního přístupu. V každém případě je zde výzva přistupovat k těmto sestřím a bratřím s velkou pozorností, sledovat je, naslouchat jim, pomáhat jim, aby mohli vyslovit otázky, které jim leží na srdci, navrhnout jim cestu, jež může oživit touhu po hlubším vztahu s Pánem Ježíšem i prostřednictvím autentických svazků ve společenství. Je třeba oživit již existující iniciativy, jako např. ty, jež navrhuje některé

jihoamerické biskupské konference a které vytvářejí a předkládají formační prostředky pro pomoc rodičům ve výchově dětí.

149. Místní církve dobře vědí, že to nejsou děti a mládež, kdo má vinu na rozhodnutí jejich rodičů. Všude jsou proto tyto děti přijímány stejně jako ostatní, bez rozdílu v respektu k nim a se stejnou láskou a pozorností. Nabídka křesťanské formace, která se jim předkládá, se neodlišuje od katechetických iniciativ a pastoračních aktivit, zaměřených na ostatní děti ze společenství: katecheze, modlitební školy, uvedení do liturgie, skupiny, dětské misionáře (zvláště v Latinské Americe), školy biblického divadla a farní sbory, farní školy a tábory, mládežnické skupiny. Poukazuje se na to, že neexistují speciální aktivity pro pomoc těmto dětem, aby se zahojily a zpracovaly jejich rány. Vyžaduje se vypracování itinerářů, které by jim pomohly, a pořádání podpůrných činností, zvláště v těžké době odloučení nebo rozvodu rodičů, což je okamžik, kdy mají i nadále doufat v rodinné svazky i navzdory tomu, že se rodiče rozcházejí. V jedné severoevropské diecézi, která má velmi vysoký počet dětí z rozvedených rodin, někteří faráři organizují víkendové katecheze alternativně, aby se děti mohly vždy zúčastnit a necítily se být odlišné. Činí tak s cílem, aby vycházeli vstříc problémům jejich rodin a těžkostem, když se nemohou zúčastnit katecheze každý víkend.

150. Kromě farností, sdružení a hnutí přichází platná pomoc těmto rodičům a jejich dětem i od apoštolátu ženských řeholních institutů, především tam, kde je extrémní chudoba, náboženská nesnášenlivost anebo dochází k vykořisťování žen; stejně tak přichází pomoc i od Díla pro šíření víry, které prostřednictvím řádné i mimořádné podpory přispívá na výchovu a křesťanskou formaci dětí, včetně těch, jejichž rodiče se nacházejí v neregulární situaci.

Doba a způsob křesťanské iniciace dětí

151. Pro průběh přípravy na svátosti a pro svátostnou praxi platí to, co je uvedeno v kanonických normách a co předepisují biskupské konference i diecézní směrnice. Neplánuje se alternativní průběh přípravy oproti dětem z regulárních rodin. Proto se rámcově dodržuje klasický průběh, který předpokládá přípravu na svátost křtu prostřednictvím setkání s rodiči. Po něm následuje řádná a postupná katecheze podle věku, trvající asi tři až čtyři roky, a příprava na další křesťanské iniciační svátosti, vždy za předpokladu, že rodiče požadují pro děti jejich přijetí. Po biřmování v některých diecézích pokračuje formace pastoračními zkušenostmi, jako je slavnostní vyznání víry a specifické iniciativy pro mládežnické skupiny. Všeobecně dochází po biřmování k silnému propadu návštěvnosti, někdy připisovanému katechezi málo vhodné pro mladé anebo opuštění svátostné praxe, která je způsobena malou osobní motivací. To potvrzuje, že zde chybí ukotvení víry a je nedostačující personalizované doprovázení. Rozdílnosti, které se v těchto oblastech vyskytují mezi místními církvemi a různými východními katolickými církvemi, se mohou spojit s řádem udělování svátostí, s věkem, kdy je lze přijímat, anebo s organizací katechetických programů, jakož i s pastoračními volbami, které by měly povzbuzovat k otevírání nových způsobů doprovázení.

152. Existuje snaha slavit svátosti nikoli v předem stanoveném věku, ale tak, že se bere v úvahu duchovní zralost dětí. Tato praxe však často vzbuzuje u rodičů těžkosti. V jiných případech děti z neregulárně tvořených rodin přistupují ke křtu po tříleté až čtyřleté katechezi, ve věku, kdy jejich vrstevníci jsou připuštěni k prvnímu přijímání, jako to např. stanovují některé africké biskupské konference. Když rodiče žádají pro děti křest, ale sami se nacházejí v situaci soužití, v některých církvích se volí osobní doprovázení rodičů předcházející udělení svátosti dětem. Existují instrukce, které je vedou k tomu, aby znovu začali přistupovat ke svátostem a nakonec mohli slavit svatbu. Teprve po několika letech jsou pokřtěny i děti. Tato praxe se ověřila v některých afrických a arabských zemích. V jiných zemích by pastorační rigorismus týkající se morální úrovně života rodičů zahrnoval riziko, že dětem budou nespravedlivě odepřeny svátosti a dojde k nespravedlivé diskriminaci mezi různými morálně nepřijatelnými situacemi (např. trestat děti za neplatné manželství rodičů, ale nebrat v úvahu situaci těch, kdo

žijí jako delikventi nebo se dopouštějí vykořisťování). Je málo případů, které hovoří o katechumenátu dětí.

Některé specifické těžkosti

153. Těžkosti, které se objevují při svátostné praxi, zaměřují pozornost na choulostivé aspekty a problematické body v životě místních církví. Např. u svátosti křtu se upozorňuje na tolerantní postoj, při němž je někdy svátost udělována dětem rodičů žijících v neregulérních situacích, aniž by prošli příslušnou formací. U téže svátosti se zaznamenávají případy, kdy byla odmítnuta formace ke křesťanské iniciaci z důvodu, že jeden z rodičů se nachází v neregulérní situaci. Vícekrát se v odpovědích referuje o nevoli rodičů, že nemohli přistoupit ke svátosti smíření a k eucharistii, zatímco děti byly k těmto svátostem pozvány. Takováto nevole se prožívá úměrně k pochopení či nepochopení důvodu, proč je člověk připouštěn, zda se to chápe pouze v negativních termínech anebo v rámci případné cesty vedoucí k ozdravení.

Některá pastorační usměrnění

154. Stále více se ukazuje jako potřebná citlivá pastorece vedená respektem k neregulérním situacím, která by dokázala nabídnout při výchově dětí účinnou podporu. Zjišťuje se potřeba lepšího doprovázení rodičů žijících v těchto situacích, které by bylo permanentní a mělo větší účinnost. Z důvodu, že existuje vysoký počet těch, kdo se znovu přibližují k víře u příležitosti přípravy dětí ke svátostem, by bylo třeba promyslet na místní úrovni vhodnou cestu vedoucí k znovunalezení a prohloubení víry, což vyžaduje správnou přípravu a patřičnou pastorační činnost. Významný signál se týká nového pochopení hodnoty a úlohy, kterou mají kmotr a kmotra na cestě víry u dětí. Návrhy v tomto směru sahají od potřeby nového promyšlení kritérií pro jejich rozhodnutí, které je stále komplikovanější u stále většího počtu osob v neregulérních situacích, až po potřebu zintenzivnit a aktivizovat katechezi rodičů i kmotrů vzhledem k vysokému počtu těch, kdo si význam svátosti ani neuvědomují. Speciální pastorační doprovázení bude třeba věnovat smíšeným manželstvím a manželstvím s disparitou kultu, která při náboženské výchově dětí často narážejí na velké těžkosti.

155. Biskupské konference se tážou, zda by nebylo možné připravit v každém křesťanském společenství manželské dvojice, které by mohly sledovat a starat se o přípravu vhodných osob, jež se opravdově zajímají o úlohu kmotrů a kmoter. V oblastech, kde katechisti sehrávají důležitou a delikátní úlohu, se navrhuje, aby byli formováni s větším úsilím a vybírání pozorněji, protože případy katechistů, kteří žijí v situaci neregulérního manželství, vzbuzují rozdělení a rozpaky. Zdůrazňuje se, že církve by měla brát více v úvahu kvalitu katechetické nabídky, a vyžaduje se lepší formace katechistů, aby byli věrohodnými svědky víry. Poukazuje se na potřebu hlubší přípravy na svátosti prostřednictvím evangelizace osob; bylo by třeba více pracovat pro iniciaci do víry a do života. Požaduje se, aby byla zaručena vhodná pastorece rodičů v pásmu zahrnujícím ty, jejichž děti mají být pokřtěny, až po rodiče dětí, které přistupují k prvnímu přijímání. Navrhuje se organizovat na úrovni děkanátů (vikariátů) setkání pro ty, kdo žijí nebo se zabývají problematikou rodiny a zároveň mají vychovávat děti k víře.

156. Katolické školy mají velkou zodpovědnost za děti a mládež z rodin žijících v neregulérních situacích, které se tam nacházejí ve velkém počtu. V tomto smyslu by školní výchovatelské společenství mělo stále více suplovat úlohu rodiny a vytvářet přátelskou atmosféru, která by byla schopná ukazovat Boží tvář. Doporučuje se ale, aby se příprava na svátosti uskutečňovala prostřednictvím účinné spolupráce mezi farnostmi a katolickou školou a tím se posiloval smysl pro příslušnost ke společenství. Požaduje se, aby se na všech církevních úrovních podporovala výchova a formace mladších i starších dětí a mládeže v oblastech lásky, afektivnosti a sexuality. Představení nových vzorů manželské svatosti by mohlo napomáhat růstu lidí uvnitř zdatného rodinného společenství, prodchnutého duchem ochrany, výchovy a lásky.

157. V některých obtížných situacích, jako jsou např. manželské dvojice utečenců a migrantů, by církev měla nabízet především materiální a psychologickou podporu a pomáhat s výchovou a s prevencí proti zneužívání a vykořisťování mladistvých. V případě kočovníků, kteří obvykle žádají o křest svých dětí, by se místní církve měly intenzivně snažit o duchovní doprovázení rodiny, aby se mohl uzavřít celý kruh křesťanské iniciace.

ZÁVĚR

158. Rozsáhlý materiál, který obdržel Sekretariát Biskupské synody, byl uspořádán v tomto *Instrumentu Laboris* tak, aby se usnadnila jeho systematizace a prohloubení, které se plánuje během prací na III. Všeobecné mimořádné biskupské synodě. Obsah odpovědí a pozorování je, zajiště, mnohem bohatší než to, co je zde zprostředkováno s cílem poskytnout první východiskový bod pro synodální dialog. Jsou zde uvedeny tři velké okruhy, o nichž chce církev debatovat, aby se došlo k indikacím, odpovídajícím novým otázkám, které si klade Boží lid: evangelium rodiny a jeho předkládání za současných podmínek; pastore rodin a její hlubší pochopení tváří v tvář novým výzvám; rodiče a jejich vztah k úkolu rodit a vychovávat děti.

159. Zakončujeme tento itinerář, v němž jsme zachytili radosti i naděje, ale i nejistoty a bolesti, obsažené v došlých odpovědích a pozorováních. Vracíme se přitom k pramenům víry, naděje a lásky: odevzdáváme se Nejsvětější Trojici, tajemství absolutní lásky, které se nám odhalilo v Kristu a bylo zprostředkováno skrze Ducha Svatého. Boží láska září zvláště v Nazaretské rodině, jež je pevným a jistým bodem útěchy pro každou rodinu. V ní se skví pravá láska, na niž mají hledět všechny naše rodiny, aby odtud čerpaly světlo, sílu a útěchu. Nazaretské rodině svěťujeme III. Všeobecnou mimořádnou biskupskou synodu slovy papeže Františka:

Modlitba ke Svaté rodině

*Ježíši, Maria a Josefe,
ve vás kontemplujeme
nádheru pravé lásky
a na vás se s důvěrou obracíme.*

*Svatá Nazaretská rodino,
učíš i naše rodiny místy společenství
a večeřadly modlitby,
autentickými školami evangelia
a malými domácími církvemi.*

*Svatá Nazaretská rodino,
kéž už nikdy se v žádné rodině nezažívá
násilí, uzavřenost a rozdělení,
kéž každý, kdo byl zraněn a pohoršen,*

brzy pozná útěchu a uzdravení.

*Svatá Nazaretská rodino,
kéž příští biskupská synoda
dokáže ve všech vzkřísit vědomí,
posvátného a neporušitelného charakteru
rodiny
a její krásy v Božím plánu.*

*Ježíši, Maria, Josefe,
naslouchejte naší prosbě a vyslyšte ji.*

Amen.